Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

[Г]азетэмнай 1921 оной [дек]абриин 21-һээ гарана. | № 160 (18483) | 1990 оной июлиин 12, четверг | Сэн 3 мүн.

[С]оветскэ Союзай Коммунис партиин XXVIII съезд тухай

ИНФОРМАЦИОННО МЭДЭЭСЭЛ

[19]90 оной июлиин 10-да, Кремлиин Съезднүүдэй [ордо]н соо Советскэ Союзай Коммунис партиин [XXV]III съезд хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлһэн байгаа. [Ук]раинын Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секре[тарь] С. И. Гуренкын түрүүлэлгэ доро үглөөнэй за[седа]ни үнгэрөө.

[Па]ртиин XXVIII съездэ КПСС-эй ЦК-гай по[лити]ческэ тоосоое зүбшэн хэлсэлгын дүнгүүдээр [М. С]. Горбачев үгэ хэлээ.

[Уд]аань Советскэ Союзай Коммунис партиин [Цент]ральна Комитедэй политическэ тоосоон тушаа [резо]люци съезд баталан абаа.

[За]бһарлалгын һүүлээр съезд КПСС-эй ЦК-гай [Гене]ральна секретариин тушаалда кандидатурануудые дэбжүүлжэ, зүбшэн хэлсэжэ эхилээ.

Дэбжүүлэгдэһэн кандидатурануудые хаража үзэһэнэй һүүлдэ нюусаар дуугаа үгэлгын списогтэ Т. Г. Авалиани болон М. С. Горбачев гэгшэд оруулагдаһан байгаа.

Һунгалта үнгэргэхэ талаар тоололгын комиссие съезд байгуулһан байна.

Үдэшын заседани дээрэ «Энэрхы ёһото, демократическа социализм тээшэ» гэһэн КПСС-эй XXVIII съездын программна мэдүүлгын проектые бэлдэхэ комиссиин хүтэлбэрилэгшэ В. А. Медведевэй мэдээсэлые делегадууд шагнаһан байгаа.

Удаань КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретариие һунгалга үнгэргэгдэбэ.

Энээнэй һүүлээр съездэ хабаадагшад КПСС-эй XXVIII съездын программна мэдүүлгын проектые зүбшэн хэлсэлгые үргэлжэлүүлһэн байгаа.

Үдэшын заседаниин эсэстэ тоололгын комиссиин түрүүлэгшэ дуугаа үгэлгын дүнгүүдые соносхобо. Советскэ Союзай Коммунис партиин Центральна Комитедэй Генеральна секретаряар М. С. Горбачев һунгагдаба. Делегадууд тоололгын комиссиин протоколые батална.

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь, СССР-эй Президент М. С. Горбачев съездэ хабаадагшадай урда богони үгэ хэлэбэ.

Июлиин 11-дэ съезд хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлээ.

РОССИИН ПРАВИТЕЛЬСТВО БҮРИЛДҮҮЛЭГДЭНЭ

Июлиин 10-най үдэрые Россиин Верховно Соведэй депутадууд «Федоровтоной» үдэр гэжэ далдаар нэрлэһэн байна: палатануудай хамтын заседани дээрэ гурбан Федоров РСФСР-эй министрнүүдээр томилогдоо ха юм. Жэшээнь, РСФСР-эй арадай депутат, Нижне-Волжско геологиин ба геофизикын эрдэм шэнжэлэлгын институдай директор, Саратовай университедэй профессор Д. Л. Федоров Геологиин, түлишын-элшэ хүсэнэй ба минерально-түүхэй эдэй нөөсэнүүдые хэрэглэхэ талаар Гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ болоо. Хуулиин талаар СССР-эй Верховно Соведэй комитедэй социальна хуулиин асуудалнуудаар подкомитедэй түрүүлэгшэ, юридическэ эрдэмэй кандидат Н. В. Федоров юстициин министр болобо. КПСС-эй ЦК-гай Социально-экономическа таһагай консультант, экономическа эрдэмэй доктор Б. Г. Федоров финансын министр болобо. Һүүлшын хоёр адли фамилитан 32-той юм.

РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ И. С. Силаев үгэ хэлэхэдээ, РСФСР-эй Гүрэнэй агропромышленна комитедэй түрүүлэгшэ Г. В. Кулигые РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшоор—хүдөө ажахын министрээр томилхын түлөө дуугаа үгэхыень парламентын гэшүүдые уряалһан байгаа. Депутадууд энэ дурадхалые дэмжэбэ.

Энэ удаа Россиин парламентын заседани дээрэ арсалдаан, үгэ буляалдаан болоогүй, юуб гэбэл, министрэй тушаалда дурадхагдаһан кандидадууд комитедүүд болон комиссинуудта «шалгалта» гараһан байгаа.

СССР-эй арадай депутат, Хэблэлэй «Шэнэ һонин» агентствын шэнжэлэгшэ М. Н. Полторанин хэблэлэй ба олониитын мэдээсэлэй министр болобо. СССР-эй АПН-эй педагогикын талаар шэнэ юумэ үүсхэхэ түбэй директор, түүхын эрдэмэй кандидат Э. Д. Днепров РСФСР-эй эрдэм һуралсалай министр болоо. СССР-эй Верховно Соведэй гэшүүн, Промышленностиин, элшэ хүсэнэй, техникын ба технологиин хүгжэлтын асуудалнуудаар комиссиин түрүүлэгшын орлогшо В. И. Кисин промышленностиин хэрэгүүдэй талаар министрээр томилогдоо. СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй хэрэгүүдые эрхилдэг управлениин ажахын хүтэлбэриин начальник А. Н. Стерлингов РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй хэрэгүүдые эрхилэгшэ болобо.

Сесси хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлһээр.

(ТАСС).

Михаил Сергеевич ГОРБАЧЕВ

[Мих]аил Сергеевич Горбачев 1931 оной мартын 2-то Ставрополиин хизаарай Красногвардейскэ районой Привольное һууринда тараашанай булэдэ түрэһэн байгаа. 15-тайһаа МТС-дэ комбайнёрой туһалагша болоо. Москвагай Гүрэнэй М. В. Ломоносовой нэрэмжэтэ университедэй юридическэ факультет (1955 он) ба Ставрополиин хүдөө ажахын институдай экономическа факультет заочноор (1967 он) дүүргэһэн.

[Ун]иверситет дүүргэһэнэй һүүлээр нютагтаа, Ставрополиин [кр]айда түрүүшээр юридическэ мэргэжэлээр хүдэлһэн бай[на]. Теэд уданшьегүй комсомолой хүдэлмэридэ дэбжүүлэгдэһэн.

[19]62 оной мартда Ставрополиин территориально-үйлэдбэриин колхозно-совхозно управлениин парторгоор һунгагдаа, [хари]н энэл оной декабрьда КПСС-эй крайкомой партийна [орга]нуудай таһагые даагшаар баталагдаһан байгаа. 1966 [оной] сентябрьда партиин Ставрополиин горкомой нэгэдэхи [секр]етаряар һунгагдаба. 1968 оной августһаа КПСС-эй Ставрополиин крайкомой хоёрдохи секретаряар хүдэлөө, харин [1970] оной апрельдэ КПСС-эй Ставрополиин крайкомой нэгэ[дэхи] секретаряар һунгагдаба.

[19]73 ондо КПСС-эй ЦК-гай секретаряар, 1979 ондо КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүндэ кандидадаар һунгагдаба. [1980] оной октябрьда КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн [боло]о һэн. 1985 оной март соо КПСС-эй ЦК-гай Генеральна [секр]етаряар һунгагдаа.

[19]88 оной октябрьһаа — СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ, 1989 оной майһаа СССР-эй Верховно [Сове]дэй Түрүүлэгшэ. 1990 оной мартһаа — Совет Социалис [Рес]публикануудай Союзай Президентээр һунгагдаа.

[19]90 оной июлиин 10-да КПСС-эй XXVIII съезд дээрэ [КПС]С-эй ЦК-гай Генеральна секретаряар дахин һунгагдаба. [Т]эрэнэй хэдэн шагналнуудта хүртэнхэй.

ПАРТИИН XXVIII СЪЕЗДЭ КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТИЧЕСКЭ ТООСООЕ ЗҮБШЭН ХЭЛСЭЛГЫН ДҮНГҮҮДЭЭР

М. С. ГОРБАЧЕВОЙ хэлэһэн үгэ

Үгэ буляалдаан һаял үргэлжэжэ байна, үшөө ехэ хөөрэлдөөн урдамнай байһан зандаа. Тэрэ эндэ, энэ зал соо, съездын делегадуудай эдэбхитэйгээр хабаадаһан секцинүүд дээрэ комиссинуудта боложо байна ха юм. Хэрбээ делегадууд-хүдэлмэришэдтэй, таряашадтай, партийна организацинуудай, партиин районно болон городской комитедүүдэй секретарьнартай, аграрнигуудтай манай уулзалганууд дээрэ болоһон үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдые энээндэ нэмэхэ болоо һаа, нилээд олон юумэн элирэн харагдаа гэжэ хэлэжэ болоно. Нэгэ талаһаа, орон дотор боложо байһан үйлэ хэрэгүүд тухай манай мэдэжэ байһые энэмнай батадхаа юм. Гэбэшье съезд олон юумэ нэмээгээ, иланхаяа энэ гү, али тэрэ хүгжэлтын манай общество дотор бүри саашадаа хэрбээ үргэдөө һаань, боложо боломоор хойшолонгуудые сэгнэлгын талаар ехэ юумэ нэмээгээ.

Би мүнөө дүнгүүдые дүүрэн согсолноб гэжэ һананагүйб. Тэрэниие съездын һүүлээр партиин шэнээр һунгагдаһан Центральна Комитет, тэрэнэй органууд, бүхы шатын партийна комитедүүд хэхэ ааб даа. Ябуу дундаа бүхы юумэ нэгэн болгон согсолхонь бэлэн бэшэ. Мүнөө үедэ мэдэржэ, һанаагаа зобожо, сэгнэжэ байһан юумэн тухайгаал хэлэхэ болоноб.

Үгэ буляалдаан бүхы дээрээ ухаан бодолой байдал, экономикодохи, социальна һалбаридахи политическэ ажабайдалай мүнөөнэй байдал, орон дотор боложо байгаа хубилган шэнэдхэлгын үйлэ хэрэгүүдэй түгшүүрилые элирхэйлэн харуулаа. Тэрээн дотор бага бэшэ үлүү юумэн, гэнтэ бодоһон юумэн, һанаагаа зобожо байһанһаа хэлэһэн юумэн, заримдаа юрэл уур сухалаа хүрэһэнһөө гү, али арсалдаа хэжэ шадахагүйһөө гараһан юумэн бага бэшэ байгаа. Теэд яахаб, бултадаа һурахал ёһотой болоно ха юмбибди. Бодото байдал иимэл байна бшуу.

Зүбшэн хэлсэлгын гол болоһон, эгээл шанга арсалдаа гаргаһан, юуниһээшье олон асуудалнуудые үүсхэһэн эгээл шухала юумые онсолон тусгаарлахые хүсэнэб. Иигэжэ асуудал табихада зүб байха гэжэ һананаб: үгэ буляалдаанһаа, манай съезд дээрэ боложо байһан юумэнһээ мүнөө дээрэ ямар һургаалнуудые абажа болохоб?

Нэгэдэхинь, энээниие онсолон тэмдэглэхэ хэрэгтэй: социалис шэлэлгын хэмжээн соо хубилган шэнэдхэлгын, манай бүхы обществые шэнэлэлгын политическэ хараа шугамые, үсөөн хүнүүдһээ бэшэниинь, һэжэглэлгэдэ оруулнагүй, съездээр дэмжэгдэнэ гээшэ. Энэмнай ажабайдалаар баадхагдаһан гэжэ, экономикоһоо эхилээд оюун бодолой оршом хүрэтэр бүхы шэглэлээр политика болон хүгжэхэдөө, общество дотор асари ехэ хубилалтануудта хүргөө, манай бүхы хүгжэлтэдэ айхабтар ехэ нүлөө үзүүлжэ үргэлжэлһөөр гэжэ делегадуудай олонхинь ойлгоно ха юм. Миниин харга бодол иимэ байна, энээниие таанад гүйсэд дүүрэнээр ойлгохо ёһотойт. Алдуунуудые, эндүүнүүдые, хойшотолгые гаргабашье — энээн тухай делегадууд зүб хэлэһэн, эрид хурса шүүмжэлэл хэһэн, юуб гэхэдэ, общество болон партида ехэ гээлтэнүүдээр эрьеһэн байха юм,— орон доторхи мүнөөнэй байдалай хүндэ хүшэр байбашье, боложо байгаа хубилалтануудай юрэнхы дүн нилээд ехэ, хүгжэлтэ дэбжэлтэтэй байна гэжэ би тоолоноб.

Хубилган шэнэдхэлгэ юу үгөөб гэһэн элдэб һанал бодолнууд съезд дээрэ тулалдаһан байха. Тэрэниие аптекын шэгнүүр дээрэ, арифметикын дүрбэн бодолгын ашаар сэгнэхэ һэдэлгэшье гаргагдаһан байха. Энэмнай томоотой ябадал бэшэ бшуу, нүхэдүүд. Хубилган шэнэдхэлгэ шэнги, обществые революционно ёһоор хубилгалга шэнги үзэгдэл тухай шэнэ эрилтэнүүдээр, түүхын хэмжээнэй эрилтэнүүдээр сэгнэхэ хэрэгтэй.

Хубилган шэнэдхэлгэ хэрэгтэй, энэмнай гэзаа талыень шэнээр будаха бэшэ, харин ёһотой революци гэжэ үнэн дээрээ ойлгодог хүн болбол үшөө ехэ юумэ бидэ хэхэ ёһотойбди гэжэ ойлгоно бшуу. Тэрэнэй хэршье эрид шангаар хэлэгдэбэшье, хубилган шэнэдхэлгые үүсхэгшэдтэ хэлэгдэһэн шүүмжэлэлые хүлеэн абажа, тооссото элидхэлдэ шүүмжэлхы сэгнэлтын үгтэбэшье, би хэлэгдэһэн бүхы юумэнһээ арсахагүй байнаб. Юуб гэхэдэ, эдэ бүгэдэ хадаа бодомжологдоһон, али бүхы талаһаань хаража үзэгдэһэн байна.

Туйлагдаһан гол һайн юумэн гэхэдэ, общество эрхэ сүлөө абаа ха юм. Тэрэ арадай эршэ хүсые сүлөөлөө, хуушанай заабаринууд болон хуушарһан бодолнууд соо шангаар баригдаад байһан үзэл бодолнуудта, ороной хуби заяанай, социализмын хуби заяанай түлөө һанаагаа зоболонгуудта сүлөө үгөө, хэдэн миллион хүнүүдые политикада хабаадуулха ба амин шухала болоһон хубилалтануудые эхилхэ арга олгоо гээшэ. Эрхэ сүлөөгэй үгы байгаа һаа, энэ съездшье болохогүй, тэрэнэй үнгэржэ байһан оршон байдалшье үзэгдэхэгүй байгаа гээшэ.

Сталинщинын болон хүгжэлтын зогсоһон үе сагай игсуун, хаман хаалгын оршон байдалда сугларһан бүхы юумэн эли тодо боложо, тааруу зохид, бүтэмжэтэй нүлөө үзүүлһэн байна. Гэбэшье энээниие — революци хадаа, тэрэнэй эхин шатын уялгань ходоодоо арад зондо сүлөө үгэдэг ябадал болодогые харадаа абаха хэрэгтэй. Хубилган шэнэдхэлгэ өөрынгөө демократизацилгатай, олондо мэдээсэл үргэдхэлгэтэй энэ түрүүшын ээлжээнэй зорилгые дүүргэжэ шадаа гээшэ.

Оюун ухаан бодолые һэргээлгэ обществодо агаар мэтэ хэрэгтэй юм. Энэмнай манай нюдэн дээрэ боложо байна бшуу. Эдэ ябуулгануудай зарим тэды хохидолтой байбашье, тэрэмнай айхабтар ехэ нүлөө үзүүлжэ шадаа гээшэ. Общество ондоо болоо, бидэ таанадтай баһал ондоо болоо ха юмбибди. Туйлаһан сүлөөгөө партиинше, бүхыдөө оронойшье, хуушаншье, шэнээр эмхидхэгдэһэншье эмхинүүд болон хүдэлөөнүүдэй, манай шэнэ засагайшье, бидэ таанадтай бултадаа, нүхэдүүд, хэрэглэжэ үшөө һураагүймнай ондоо асуудал болоно.

Ушар иимэһээ түрүүшын ээлжээнэй зорилго гэхэдэ, энээндэ түргэнөөр, һайнаар һураха хэрэг болоно.

Политическэ реформын талаар бидэ нилээд урагшаа дабашаабди, демократическа ёһоор арадай һанал бодолоо элирхэйлхын үндэһэн дээрэ засагай шэнэ байгуулалтануудые дээрэһээнь доошонь байгуулаабди. Тэдэмнай нарижуулан һайжаруулагдажа үргэлжэлһөөр, гэбэшье манай демократиие, хуули ёһото гүрэн тухай ойлгомжые тодорхой удхаар дүүргэн хүдэлжэ эхилээ ха юм. Тэдэнэй хүдэлмэридэ үшөөл һула юумэн олон, дүй дүршэл багадана, ябуулганууд ба онол арганууд нарижуулагдаагүй, зарим ушарта политическэ болбосорол, ушар ёһо мэдэлгэ, тусхай эрдэм мэдэсэ дуталдадаг байна. Энээн тухай эдэ үдэрнүүдтэ нэгэнтэ бэшэ хэлэгдэһэн байха. Соведүүдэй кадрнуудай корпусые бүридүүлхэ ябадал үшөө түгэсхэлдөөгүй байна. Тиибэ яабашье шэнэ Соведүүд хэрэг хэжэ эхилээ, арадай депутадуудай харюусалга, түргэнөөр тодорхой асуудалнуудые шиидхэхэ, хүн зоной эрилтэ хэрэглэмжэ хангаха эрмэлзэл ургажа байнхай.

Иигэжэ бодото совет засаг һэргээжэ байһан ушар — энэмнай һайшаалтай баримта, коммунистнуудай, партийна организацинуудай хабаадаһан, хабаадажа байһаншье хубилган шэнэдхэлгын шухалын шухала туйлалтануудай нэгэн болоно гээшэ. Гэбэшье зарим газарта Соведүүдэй ба партиин хоорондо зарим тэды холодолго үзэгдэнэ гэжэ хэлэхэ байнаб. Эндэ коммунистнууд тон нарин нягта байха ёһотой, нэн түрүүн өөһэдыгөө хараха ёһотой. Бүхы юумэ ходоодоо өөрһөө эхилхэ хэрэгтэй бшуу. Энэ холодолго хадаа зонхилолго-захиралтын байгуулалтаһаа дамжан ерэһэн Соведүүдтэй харилсаагай хуушанай онол аргануудһаа бидэнэй яашье арсажа шадахагүй байһантай холбоотой бэшэ аа гү? Засагай шэнэ зургаанууд өөрынгөө талаһаа иимэ эрилтэнүүдтэ ехэ хүндүүлхэйгээр харюусадаг байна.

Хуули ёһо бэхижүүлгэ, гурим журам тогтоолго, тогтоолнууд болон шиидхэбэринүүдые бодото дээрэнь бэелүүлгэдэ туһа хүргэхэ онол арга эмхидхэлгэ хадаа мүнөө бүхы шатын Соведүүдэй гүйсэд дүүрэн бүхы засагаа ба эрхэнүүдээ түргэн абалгатай сэхэ холбоотой гэжэ элидхэл дотороошье би хэлээ һэм, үшөө дахин дабтахые хүсэнэб. Энээндэ туһалха гээшэ партиин, партийна организацинууд болон комитедүүдэй, Соведүүдтэ ба үйлэдбэриин коллективүүдтэ хүдэлжэ байһан коммунистнуудай нангин уялга мүн. Гэбэшье энээнтэй хамта Соведүүдэй депутадуудые бүтэмжэтэйгээр, Конституциин болон хуулиин хэмжээн соо хүдэлхыень би уряалха байнаб. Президент байһан туладаа түрүүшын ээлжээндэ тэдээндэ иигэжэ ханданаб. Зарим депутадуудай талаһаа зүришэлдэхэ хараа бодол үзэгдэнэ гэжэ сэхэ хэлэлтэй. энэмнай һайн юумэндэ хүргэхэгүй. Шэнэдхэгдэһэн Соведүүд мүнөө юун гээшэб, тэдэ өөһэдөө арадай аша туһада оршон байдалые гуримшуулгада өөрынгөө хубитые оруулха ёһотой гэжэ коммунистнуудай хэрбээ ойлгодоггүй байгаа һаа, энэмнай муу. Хэрбээ Соведүүд партийна организацинуудтай суг хамта хүдэлхэ хэрэгтэй гэжэ ойлгодоггүй һаа, энэмнай баһал муу.

Үгэ буляалдалгын хоёрдохи һургаал тухай хэлэхэдээ, хубилган шэнэдхэлгын хараа шугамые дэмжэхэ зуураа, энэ хараа шугам ходоодоо хэлбэришэгүйгөөр бэелүүлэгдэдэггүй байгаа гэжэ шүүмжэлхы олон хурса ажаглалтануудые хэлэһэн делегадуудай сэгнэлтые хубаалдахые хүсэнэб. Ниитын ябуулгануудые шэглүүлхэ ба бии боломоор муу үзэгдэлнүүдые уридшалан һэргылхэ олон шухала шиидхэбэринүүд ба хуулинууд дүүргэгдэнгүй үлэшэһэн байна бшуу. Эдэ бүгэдые бодожо үзэхэ, саашадаа хэрэгтэй тобшололнуудые хэхэ ушартай. Энэ юун дээрэһээ болооб гэхэдэ, ажабайдалай эрилтэнүүдтэ түргэнөөр харюусаха ба хэрэгтэй хуулинууд болон шиидхэбэринүүдые зохёон табиха гэжэ оролдоод, бидэ тэдэниие дүүргэлгэдэ анхарал багаар хандуулһан, бодото дээрэ тэрэниие бэелүүлхэ ёһотой онол арга байгуулагдаагүй байха юм. Энээн дээрэһээл Президентын засагай хэрэгтэй болоһониинь, политическэ реформо түргэнөөр бэелүүлхэ, шэнэ Соведүүдые байгуулха хэрэгтэй болоһониинь элирээ бэлэй. Тэрээнгүйгөөр эдэ бүхы хуулинууд хиидэ үлэдэг байха бшуу.

Энээниие түбэй газарай һэшхэлдэ горитойгоор хандуулха хэрэгтэй. Гэбэшье республиканска болон нютагай зургаануудта хүдэлдэг нүхэдэй харюусалга тухай хэлэхые хүсэнэб. Бидэ түбэй газарһаа нютагууд руу, тэндэһээ түб руу зааха ёһогүйбди, хамта харилсан хүдэлхэ ёһотойбди. Хажуу тээгээ зэмэтэ хүниие бэдэрэнгүй, хүсэл оролдолгоёо нэгэдүүлэн, хүдэлхэ хэрэгтэй.

Республикануудта, нютагуудта, юу хэлэхэб, түбэйшье газарта зарим нүхэдүүд миин лэ тээлмэрдэһэн, юу хэхээ мэдэхээ болишоод байгаа ха юм. Энээгээр олон юумэ тайлбарилжа болохо байна ха. Эндэ баһа хуушанай үбшэн — эдэбхи үүсхэлэй, бэеэ даагаад юумэ хэхэ оролдолгын дутагдалга, демократиин урдань үзэгдөөгүй оршон байдалай эрхэ байдалда шэнээр хүдэлжэ шадахагүй ябадал үзэгдэһэн гээшэ.

Юунһээ энэ болооб гэжэ хэлэхые хүсэнэб. Хубилган шэнэдхэлгын бүхы бэрхэшээлнүүдые, шэнэ зурганнуудай удаанаар, хүшэр хүндөөр ажабайдалда орожо байһан, эршэ дэлисэ абажа байһан ябадалые гансал хубилган шэнэдхэлгые буруушаадаг хүнүүдэй эсэргүүсэлгээр тайлбарилжа болохогүй. Тэдэмнай баһал бии юм ааб даа, тэдээн тухай би элидхэл доторшье, хүдэлмэришэдтэй, партийна организацинуудай секретарьнартай уулзалгануудай үедэшье хэлэһэн байхаб. Гэбэшье олонхид мүнөөнэй энэ оршон байдалые үшөөл ойлгохо ёһотой болоно бшуу.

Партиин кризис гэжэ эндэ бидэ хэлэнэбди. Тэрэнэй эшэ үндэһэн гэхэдэ, бидэ мүнөө шэнэ обществодо ажаһуунабди, ажалланабди, үргэнөөр, бодото дээрээ хизаарлашагүйгөөр олондо юумэ мэдээсэлгын, бүхы түүхэдэ үзэгдөөгүй эрхэ сүлөөгэй, политикын айхабтар ехэ шэнжэтэй болоһон обществодо ажаһуунабди, ажалланабди гэжэ зарим ушарта гүйсэд ойлгохогүй, ойлгохо гэжэ оролдодоггүй ябадал мүн болоно. Харин олон партийна организацинууд, коммунистнууд үнгэрһэн сагһаа дамжан ерэһэн заншалта онол аргануудаар ажалаа ябуулжа үргэлжэлүүлһээр, тиимэһээ бүхы юумэнһээ гээгдэнэ ха юм. Хэр-

(Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

ПАРТИИН ЕРЭЭДҮЙН ТҮЛӨӨ ХАРЮУСАЛГА

[К]ПСС-эй Центральна Коми[тед]эй Генеральна секретаряар [Мих]аил Сергеевич Горбачевой [дахи]н һунгагдаһан ушар пар[тиин] XXVIII съездын хүдэл[мэр]иин наймадахи үдэрэй гол [болоо]н байба. Вторнигой үдэшэ [дуу]гаа үгэлгын дүнгүүд соносхоһон байгаа.

[Саа]рин үглөөгүүр делегадууд [съез]дын документнүүдые бэлдэхэ хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлхын тула Кремлиин Съезднүүдэй ордон соо суглараа.

[XX]VIII съездэ Центральна [Ком]итедэй политическэ тоосоое зүбшэн хэлсэлгын дүнгүүдые июлиин 10-най үглөөнэй заседани дээрэ М. С. Горбачев согсолһон байгаа. (Хэлэһэн үгэнь хэблэлдэ толилогдоо).

Удаань съездын редакционно комиссиин түрүүлэгшэ **В. А. Ивашко** үгэ хэлэхэдээ, ЦК-гай политическэ тоосооной талаар резолюци бэлдэхэ хүдэлмэри тухай делегадуудта мэдээсэбэ. Комиссида 1500 гаран ажаглалтанууд ба дурадхалнууд ороо һэн гэжэ тэрэ мэдээсэбэ. Съездын батлаха ёһотой документнүүдтэ хабаатай асуудалнууд тэдэнэй хахад шахуу хубинь болоно. Партиин бюджет ба зөөри, һуралсалай, эрдэм ухаанай ба соёлой талаар КПСС-эй политика, олониитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүд, политическэ партинуудта, ниитын хүдэлөөнүүд болон эмхинүүдтэ КПСС-эй хандалга, демократическа эрхэнүүдые хамгаалга, коммунистнуудые харшалха ябадалтай тэмсэлдэ КПСС-эй хандалга, национальна асуудал, мүнөөнэй шатада партиин сэрэгэй политикын гол шэглэлнүүд, экономическа реформые бэелүүлгэдэ КПСС-эй политика ба социально-экономическа байдал тогтонижоруулха талаар хойшолуулашагүй хэмжээнүүд, таряашадай байдал ба КПСС-эй аграрна политикые бэелүүлгэ, залуушуулай политика, онсо эрхэнүүд тухай документнүүд баталагдан абтаха ёһотой.

Эдэ документнүүдые бэлдэхэ асуудалнуудта сэхэ хабаатай дурадхалнууд комиссинуудта дамжуулагдаһан байгаа гэжэ комиссиие хүтэлбэрилэгшэ мэдээсээ. КПСС-эй ЦК гай политическэ тоосоон тушаа резолюциин проект зохёохо хүдэлмэридэ съездын олохон делегадууд хабаадалсаа. Тэдэнэй оруулһан заһабаринуудые, ажаглалтанууд ба дурадхалнуудые дүүрэн хэмжээгээр хараада абахые комисси оролдоһон байгаа. Нютагай партийна организацинуудһаа, коммунистнуудһаа ерэһэн бэшэгүүд соо найруулагдаһан ажаглалтанууд ба дурадхалнууд баһал хараада абтаа.

Теэд зарим ажаглалтанууд, заһабаринуудые хараада абахын аргагүй байба. Жэшээнь, Октябриин һүүлээрхи хугасаада КПСС-эй гаталһан түүхын замда сэгнэлтэ үгэхэ дурадхал ороһон байгаа. Комиссиин һанамжын ёһоор, партиин шэнэ программа соо тиимэ сэгнэлтэ үгтэхэ зэргэтэй. 1991 гү, али 1992 ондо партиин съезд зарлаха шиидхэбэри резолюци соо бэшэхэ тухай үшөө нэгэ шухала дурадхал делегадуудһаа ороо һэн. Иигэжэ бэшэһэнэй хэрэггүй гэжэ комисси тоолоно. Юуб гэбэл, энээгээр ЦК-гай болон Центральна шалгалтын комиссиин эдэбхи үүсхэл хизаарлагдаха бшуу.

Комиссиин түрүүлэгшын үгэ хэлэһэнэй һүүлээр политическэ тоосоон тушаа баталагдан абтаһан проектээр 15 гаран нэмэлтэнүүд ба дурадхалнууд зал соохи микрофонуудаар хэлэгдэһэн байгаа. Партиин ажабайдалда, тэрэнэй ерээдүйдэ тус документын айхабтар ехэ удха шанартай байһые ойлгожо, олон миллион коммунистнуудай, ороной ажалшадай һанаае зобоодог нэгэшье зүйлые анхарангүй орхихогүй гэжэ делегадууд оролдоо.

Тобшолон хэлэбэл, Семипалатинска полигониие экологическа гэнэ усалай нютагуудай тоодо оруулха дурадхалнууд ороо. Түүхын үйлэ хэрэгүүдтэ, партийна хүтэлбэрилэгшэдэй үүргэ ба политическэ харюусалгада бүри тодорхой сэгнэлтэ үгэхэ эрилтэ зарим делегадууд табиһан байна. Эдэ дурадхалнууд анхаралтайгаар зүбшэн хэлсэгдэжэ, тэдэнэй олонхииень документын түгэсхэлэй найруулга соо хараада абаха шиидхэбэри абтаа.

Тиихэдэ **И. Т. Фролов** үшөө нэгэ дурадхал оруулһан байгаа. Үзэл сурталай хүдэлмэриин талаар секцидэ хабаадагшадай зүгһөө съезд дээрэ хэлэгдэһэн дурадхалые тэрэ дабтаба: КПСС-эй хүсэндөө байгаа Программые хүсэеэ алдаа гэжэ тоолохо, шэнэ программа зохёохо комисси байгуулха, тэрэнэй проектые бүгэдэ арадай зүбшэн хэлсэлгэдэ табижа, бүри 1991 ондо конференци гү, али съезд дээрэ хаража үзэхэ. Теэд резолюциин проектдэ иимэ заһабари баһал оруулагдаагүй.

ЦК-гай политическэ тоосооной талаар резолюциие нэмэлтэнүүдтэйгээр съездын олонхиин дуугаар баталан абаһанай һүүлдэ делегацинуудай түлөөлэгшэдэй суглаа яаралтайгаар зарлаха шухала тухай асуудал делегадуудай үзэмжэдэ түрүүлэгшээр һуугша табиба. Энэнь юугээр тайлбарилагданаб гэбэл, съезд эмхидхэлэй асуудалнуудые шиидхэжэ эхилхэ болоо ха юм.

Забһарлалгын һүүлээр Кемеровэй «Химпром» нэгэдэлэй бригадир **В. А. Калюта** делегацинуудай түлөөлэгшэдэй даалгабаряар М. С. Горбачевые Генеральна секретаряар һунгахые дурадхаба. Партиие нэгэдүүлхын тула энэ эгээл тааруу кандидатура болоно, намайе дэмжэхыетнай гүйнаб гэжэ хүдэлмэришэн хэлэбэ. Съезд дээрэ Генеральна секретариин ба Политбюрогой нэрээр горитой шүүмжэлэл хэгдэһэн байгаа гэжэ тэрэ һануулаа. Саашанхи хүдэлмэридөө, тэдэниие хараада абаха ёһотой гэжэ хэлээ.

(Үргэлжэлэлынь удаадахи номерто).

М. С. ГОРБАЧЕВОЙ хэлэһэн үгэ

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

бэеэ делегадуудай хэн нэгэн партиие захиралтын ба зонхилолгын урданай эрхэ байдалда бусааха найдалтай съездэ ерэһэн байгаа һаань, тэдэ үнинэй, гүнзэгы алдуу хэнэ гэжэ би хэлэхэ ёһотой байнаб. Тэдэнэй хэлэһэн үгэнүүдые шагнахада, иимэ хүнүүд манай дунда бии хэбэртэй. Хубилган шэнэдхэлгые урагшань дабшуулгада, манай хүдэлмэриие шэнэ эрхэ байдалда таараалдуулгада час бүхэнөө бидэ зорюулха ёһотойбди.

Хэрбээ тэрэ гансаараа өөрынгөө шэнэ үүргые бүрин түгэс мэдэрбэл, демократизациин харгы замаар өөрынгөө реформо богони болзор соо дүүргэбэл, олониитын дунда шэнээр хүдэлжэ түргэнөөр һурабал, парти обществын манлай болохо, амжалтатайгаар хүдэлжэ шадаха байна ха юм. Урдахи сагһаа эхитэн, арад зонһоо таһаралгые усадхаха хэрэгтэй. Нэн түрүүн эхин парторганизацинуудай ажал ябуулгые һайжаруулһанай, кадрнуудые шэнэлһэнэй, тэдэнэй нэрэ хүндые дээшэлүүлһэнэй ашаар туйлагдаха ёһотой.

Эндэ бии болоһон шэнэ юумэ ойлгохогүй ушар минии һанаа ехээр зобооно. Үнгэрһэн сагай бүхы юумэн горитойгоор хуушаржа, хэрэглэхээр бэшэ болоо гэжэ хэрбээ бидэ мэдэрээгүй һаа, урагшаа дабшахагүйбди, партиин хараа бодол бүхижүүлхэ, обществодо ашэг үрэтэй политика дурадхажа, тиигэжэ хубилган шэнэдхэлгэдэ шэнэ эршэ олгожо бидэ шадахагүйбди. Парти үнинэй ондоо обществодо оршон байна, ажаллана, ондоо шэнэдхэгдэһэн парти, ажал ябуулгын ондоо арга гуримтай парти хэрэгтэй гэжэ бүхы зон ойлгоогүй гэжэ съездын оршон байдалһаа, олон хүнүүдэй хэлэһэн үгэнүүдһээ, зарим делегадуудай үгэ буляалдаа хэхэ абари занһаа би дуулаһан, өөрынгөө арһа мяхаар мэдэрһэн байнаб. Бидэ өөрынгөө хараа шугам, өөрынгөө шэлэлгэ, социалис баялигуудые баримталдаг байһанаа хубилгаагүйбди. Гэбэшье партиин амжалта ондоо обществодо үнинэй байнабди гэжэ тэрэнэй ойлгоһонһоо дулдыдаха байна гэжэ этигытэ. Үгы һаа, тэрэниие ондоо хүсэнүүд дараха, бидэ өөрынгөө хараа бодол гээхэ болоно ха юмбибди. Бидэ мүнөө айхабтар ехэ арга боломжонуудтай байнабди, гол шухалань гэхэдэ, шэнэдхэлгэгүйгөөр, демократизацигүйгөөр, арад зонтой ажамидаралта холбоо бэхижүүлэнгүйгөөр, олониитын дунда эдэбхитэй хүдэлмэри ябуулангүйгөөр бидэ урагшаа холо ошохогүйбди гэһэн гол шухала юумые мэдэрхэ ёһотойбди.

Эдэ үдэрнүүдтэ нүхэдүүдтэй оло дахин би өөрөө хөөрэлдэһэн байнаб. Тиимэһээ партиин оршон байһан хуушанай бэшэ, шэнэ оршон байдалые ехээр ойлгохо ябадалые юрын нүхэдэй — хүдэлмэришэдэй, таряашадай, интеллигентнүүдэй, эхин парторганизацинуудай секретарьнарай зүгһөө би мэдэрээб гэжэ хэлэхэ ушартай болоноб. Юрэнхылэн хэлэбэл, энэмнай хуушанай, «тэрэ сагай» үгүүлэл болоно. Дэмышье энээниие хэрэглээ гүб.

Эндэ Донецкһээ нүхэр Гайворонский үгэ хэлээ һэн. Хүдэлмэришэн ангитай эгээл үргэн, гүнзэгы холбоонуудые партиин түргэнөөр байгуулха гээшэ эгээл шухала гэжэ тэрэ зүб һануулһан байна. Хүдэлмэришэд-делегадуудтай, уригдаһан хүнүүдтэй уулзалга мүн лэ энээниие харуулаа. Партийна комитедүүд, тэрэ тоодо ЦК, политическэ томо ябуулгануудай үедэ хүдэлмэришэн ангиин аша туһануудые нэрэтэй түрэтэйгөөр аршалжа шадаагүйнгөө түлөө, хүдэлмэришэдэй хүдэлөөнэй бии болоһон шэнэ түхэл янзануудта хандаха талаар өөһэдынгөө хараа бодол дээрэ удаан бодомжолһонойнгоо түлөө зэмэтэй гээшэ. Энээнһээ боложо, бидэ ехэ юумэ тээгээбди, хүдэлмэришэн анги бидэнэй урда асуудал сэхэ табина ха юм.

Үнгэрһэн үгэ буляалдалгын удаадахи һургаал гэхэдэ, хубилган шэнэдхэлгын гол шэглэлнүүдээр саашадаа бидэ яажа хүдэлхэбибди гэһэн асуудал болоно. Экономическа оршон байдалай, дэлгүүр дээрэхи байдалай, хүн зониие эд бараагаар хангалгын түлөө хайра гамгүй шүүмжэлэлгэдэ парти болон гүрэнэй хүтэлбэри ороо ха юм.

Эндэ үндэһэн зорилго гэхэдэ, эдеэ хоолой асуудал шиидхэлгэ болоно. Би тэрэниие түрүүшын шатада табинаб, хэрбээ энэ хурса асуудал шиидхэбэл, социальна һалбаридахи байдалай хурсадалгын 70—80 процентыень болюулха байнабди. Тэрэнэй һүүлээр гуримшуулагдадаг дэлгүүртэ шэлжэн оролго, гэр байрын асуудал ороно гээшэ.

Энээнһээ уламжалан хэлэхэ болоо һаа, экономическа реформын талаар комиссиин нэрэ хубилгаха, тэрээнһээ «дэлгүүр» гэжэ үгые гаргаха гээд дүрбэнэй гурбан хубиин дуугаар съездын шиидхэхэдэ, минии һанаан ехэл зобоо. Энээниие нюунагүйб. Ушар иимэһээ арадай ажахыдахи оршон байдалые үндэһөөрнь хубилгалга тээшэ обществодо дурадхагдаһан эрид эрьелтэ ойлгохогүй ябадал байһан эндаа ха.

Гүрэнэйшье, эрхэтэнэйшье үзэжэ байгаа үлэн хооһон байдалһаа захиралта-хубаарилгын байгуулалтые заһаһанай, халааһа табиһанай ашаар гараха һэдэлгын ямаршье үрэгүй байһые бүхы манай түүхэ хэрүүлаагүй гээшэ аал, нүхэдүүд? Хэдэн арбаад жэлдэ тэрээнһээ таһаржа ядан, мүнөөшье таһараагүй байһаар, орон дотор экономическа байдалай шэнэ түхэлнүүдые нэбтэрүүлгэдэ, шэнэлэлгэдэ иигэжэ һаад ушаруулан, бидэ асари ехэ гээлтэ хохидолнуудта ороо ха юмбибди. Хэрбээ саашадаа иигэжэ дабшаха болоо һаа, гүрэмнай уршагта орохо байна гэжэ сэхэ хэлэһүү. Би өөрынгөө һанал бодол тон тодорхойгоор хэлэнэб.

Дэлгүүрэй ажахын булюу таланууд дэлхэйн хэмжээн соо үнинэй эли болоо ха юм. Мүнөө асуудал гансал иимээр табигдана, дэлгүүрэй эрхэ байдалда манай социалис байгуулалтын, ажалшадай байгуулалтын шэнжэ шанар болохо социальна үндэр хамгаалалга хангажа болохо гү? Харюу иимэ байха: гансашье аргатай бэшэ, мүн имагтал гуримшуулагдадаг дэлгүүрэй экономико ниитын баялигые арьбадхаха аргатай, тэрэнэй эсэстэ бүгэдын ажаһуудалай хэмжээн дээшэлхэ байна бшуу. Манай гарта гүрэнэй засаг байна ха юм. Тэрэмнай дэлгүүрэй харилсаануудта дамжан оролгын үедэ хизаарлалга тогтоожо шадаха хуулинуудтай байха, иимэ шиидхэбэринүүдые абаха аргатай гээшэ.

Дэлгүүрэй булюу талануудай тэрэнэй бэхижэлгын үе дабан гараһанай һүүлээр гүйсэд дүүрэнээр харагдаха сагайнь үзэгдэхэнь эли ааб даа. Энэ үеын эгээл орёо зорилго гэхэдэ, социальна хамгаалалтын, илангаяа мүнгэ зөөреэр бага эрхэтэдэй, тусхай хэмжээнүүдэй комплекс зохёон табиха, бэелүүлхэ хэрэг болоно. Дэлгүүрэй экономикодо дамжан орохо хүсэл тухай соносхоһон ушар арад зониие айлгаа гэжэ элидхэл соо хэлэгдээ бэлэй. Дэлгүүр тэдээндэ магазинуудай хооһон тагууд, үндэр үнэ сэнгүүд шэнгеэр ойлгогдоо ха юм. Үнэ сэнһээ эхилхэ гээшэ таарамжатай арга зам бэшэ гэжэ би хэлээ һэм. Гэбэшье реформо эхилхэдээ, үнэ сэн тогтоолгые хубилгангүйгөөр дэлгүүртэ дамжан оролго бэелүүлэгдэхэ гэжэ хараада абаха хэрэгтэй. Юрэнхылэн хэлэбэл, бидэ зоной түрүүшын хандалга заһаруулха ёһотойбди, харин гол шухалань—обществын тодорхойлхынь, шэлэлгэ хэхынь тула Верховно Советтэшье, обществодошье али бүхы талаһаа хаража үзэгдэһэн дурадхалнуудые сентябрьда дурадхаха ябадал болоно.

Эндэ хурсаар табигдаһан, бүхы залай дэмжэһэн гэжэ би мэдэрнэб, аграрна политикын талаар асуудалнуудта дэлгэрэнгыгээр харюусаха арга боломжо намда байгаа һэн. Юрэнхылэн хэлэбэл, аграрна политикын һалбарида яажа хүдэлхэб гэжэ ойлгохо талаар аграрнигуудтай уулзалга дээрэ урагшаа нилээд дабшаа гээшэбди, тиигэжэ тодорхой хэмжээнүүдые абажа эхилээбди. Үсэглэлдэр Н. И. Рыжков хүдөөгэй үринүүдые болюулха тухай шиидхэбэридэ гараа табяа. (Альга ташалга).

Би өөрынгөө хандалга иигэжэ хэлээ һэм: бидэ эндэ, съезд дээрэ, юрэл эдеэ хоолой асуудалда бэшэ, харин таряашадта, хүдөө нютагуудта хандалгын талаар политическэ хараа бодолоо элирхэйлхэ ёһотойбди. Эдеэ хоолой асуудал эдэнэй нэгэл хубинь болоно ха юм. Хүдөө нютаг бата бэхи болохо, манай таряашад найдамтайгаар, баян һайнаар ажаһуудаг болохо, эдэбхитэйгээр хүдэлхын тула арга боломжонуудые абаха — тиихэдэл эдеэ хоолой асуудал түргэнөөр шиидхэгдэдэг болохо байна бшуу. (Альга ташалга).

Тиигэбэ яабашье аграрна асуудалаар юумэ дууһан ойлгохогүй ябадал бии гэжэ би мэдэрээб. Үнгэрхэдөө, хүдөө нютагуудые хүгжөөхэ талаар хоёр гол хандалгануудай зүришэхэ ябадал үзэгдэнэ. Нэгэ талаһаа, зөөри, газар, арендэ тухай хуулинуудай үндэһөөр үйлэдбэриин харилсаануудые хубилгалга, нүгөө талаһаа, — хүдөө нютагуудые социальна талаар түбхинүүлгэдэ, харгынуудые барилгада, хүдөө ажахын техникэ үйлэдбэрилгэ гэхэ мэтэдэ хүдөөдэ туһаламжа үзүүлэлгэ тухай би хэлэнэб. Мартын пленум дээрэ зохёогдон табигдаһан партиин политикада муугаар хандаха ябадалые зорюута һүжэрөөдэг, хүтэлбэри хүдөө нютагуудта туһалхые оролдоногүй гэһэн һанал үнэн, худалаар бии болгохо гэжэ һэдэдэг хүнүүдшье бии хэбэртэй. Энээнһээ байтагай «хүдөө ажахыда тэрэнэй дурагүй хада Горбачевые аграрна комиссиин толгойлогшоор табиха» гэһэн үгэнүүдые би зал сооһоо дуулаһан байнаб. Хүдөө ажахыда дурагүй хүниие олобо ха юм!

Шанга үгэдэ дурагүй гэжэ намайе таанад мэдэнэт, харин иимэ ушарнууд оройдоо юумэ ойлгоогүй дээрэһээ гү, али муу муухай бодомжоһоо гаранэ хаш гэжэ мүнөө хэлэхэ баатай болоноб. Энэ трибуна дээрэһээ съездэ, партида, бүхы орондо иигэжэ хэлэхэ баатай болоноб: манай хараа бодол гэхэдэ, нэгэдэхеэр, һайн дураараа дүүрэн шэлэлгын үндэһөөр хүдөөдэ ажахы эрхилэлгын бүхы түхэлнүүдтэ бүрин гүйсэд сүлөө үгэхэ. Хоёрдохёор, түүхын богонихон болзор соо хүдөө нютагуудые дээшэнь үргэлгэдэ туһа хүргэхэ аргатай, город ба хүдөөгэй, промышленность ба хүдөө ажахын хоорондохи таарамжатай зүб андалдаа тогтоохо. Гурбадахяар, хүдөөгэй шухала болоһон асуудалнуудые шиидхэлгэдэ, нэн түрүүн манай таряашадта ажабайдалай нэрэ хүндэдэнь хүрэмөөр эрхэ байдал байгуулгада гүрэн бүхы шадалаараа туһалха ёһотой. Имагтал эдэ гурбан арга нүхэсэлнүүд хадаа хүдөө нютагые һэргээжэ, ороноо эдеэ хоолоор хангажа шадаха байна ха юм. Эдэ гурбан тулгууриинь нэгыешье болюулжа болохогүй, тиигээ һаа, бүхы байгуулалтамнай һандарха бшуу. (Альга ташалга).

Аграрна секторто, бүхыдөө хүдөө нютагуудта, таряашадай байдалда хамаатай асуудалнуудаар томо шиидхэбэринүүдые бидэ абаха ёһотойбди. Эдэ үдэрнүүдтэ эндэ болоһон үгэ буляалдаанай дүнгөөр минии хэһэн тобшолол иимэл байна гээшэ.

Үшөө хоёр темэ эндэ эрид хурсаар соностоо һэн. Тэрэниие бултыень шагнахань хүшэр байгаа. Юуб гэхэдэ, эдэмнай хүнүүдэй ажабайдалда хабаатай, хүшэр хүндэ һандарал, хойшолонгуудаар тэрэ эрьеэ ха юм. Энэмнай, нэгэдэхеэр, экологическа асуудал — мүнөөнэй эгээл хурса асуудалнуудай нэгэн болоно. Тэрэниие шиидхэлгэ хойшолуулжа огто болохогүй. Бидэ нилээд оройтожо энээниие ойлгообди, тиигэбэшье ехэ юумэ хэжэ, заһаруулжа болохо байна, нүхэдүүд. Энээниие гадаадын дүй дүршэл гэршэлжэ үгэнэ. Гурбан арбан жэлэй саада тээ Холбоото Штадуудта хэдэн арбаад городууд экологическа һандаралай зонодо баһал ородог байгаа, гол мүрэнүүд амиды юумэгүй болоод, агуу нуурнууд үхэлтэ байдалда хүрөөд байгаа, тээд гүрэнэй ехэ һомололгонууд ба тусхай программануудые бэелүүлжэ, оршон байдалые эрид һайжаруулха арга олоо бэлэй. Баһал иимэ юумэн промышленно болон химическэ предприятинуудаар дүүрэһэн Европодошье хэгдэдэг байна. Ушар иимэһээ, бидэндэ мүнөө хэршье хүндэ байгаа һаань, байгаали хамгаалха һалбарида ехэ мүнгэ зөөри гаргашалха болонобди, тиихэдээ хүнүүдые эдеэ хоолоор ба гэр байраар хангалгатай адли шухала зорилгонуудтай тон адли үндэһэтэйгөөр тэрэниие хараха ушартай. Нүхэдүүд, хүндэ сэбэр агаар болон уһан хилээмэнһээ бага бэшээр хэрэгтэй ха юм. Бүхыдөө экологиин талаар болон экологическа томо асуудалнуудай талаар гүрэнэй программанууда хэрэгтэй байһаниинь эли гэжэ би һананаб.

Чернобылиин усалай хойшолонгууд бидэ бүгэдэниие тон хүндүүлхэйгээр дайрана. Тэдээнтэй хамта энэ гай хохидолые бидэ һанаата болон мэдэрнэбди гэжэ ойлгохыень Белоруссиин, Украинын, Брянщинын нүхэдые гүйнаб.

Бидэнэрэй урда улам олон асуудалнуудые табижал байһан эрхэ байдалда ажаһуунабди. Тиимэһээ һайнаар бодожо үзэхэ хэрэгтэй болонхой. Оройдоо нэгэ реактор аад, ямар ехэ хойшолонгуудтай байба гээшэб! Харин гэнтэ ядерна дайнай болошоо һаань, юун болохо гээшэб? Ядерна бэшэшье дайнай болоо һаань, ядерна реакторнууд һандаргагдажа, хойшолонгуудыень Чернобылиин һүүлдэ ушарһан хойшолонгуудтай жэшэхын аргагүй байха. Манай асари ехэ орон эдэ хойшолонгуудые абаһаар дабажа шаданагүй. Хэдэн миллиард түхэриг гаргашалагдаа. Шэнэ хэрэглэмжэнүүд гаража, гаргашанууд гаргагдажал байна. Эдэ минии үгэнүүдые Белоруссидашье, Украинадашье, Бряньшинадашье шагнан абажа, манай орон тэдэнэртэй хамта байна, тэдэнэй гуниг гашуудалые һайнаар ойлгоно, тиимэһээ саашадаа туһалжа байха гэжэ мэдэг лэ. Аралай асуудал тухай эгээл иимээр хэлэгдээ һэн. Тиимэһээ бидэнэр туһа хүргэхэбди гэжэ тэндэ ажаһуужа байһан зон мэдэг лэ.

Оюун ухаан бодолой һалбарида, соёлой, эрдэм ухаанай болон эрдэм һуралсалай һалбаринуудта боложо байһан юумээр делегадууд тон зүб һанаагаа зобоно. Би олон бэшэгүүдые интеллигенциин түлөөлэгшэдһөө абаа һэм. Эндэ гансашье материальна үндэһэ һууриин муу байһаниие хараада абахаар бэшэ. Манай бүхы соёлые, эрдэм ухаае, эрдэм һуралсалые, искусство болон литературые үндэр хэмжээндэ гаргаха, хүгжөөхэ талаар манай съезд бата хараа шугамаа хараалан мэдүүлхэ аабза гэжэ би найданаб.

Манай һургуулиие бодото дээрэнь һэргээлгэ оронойнмнай ерээдүйн шиидхэхы эрхэ нүхэсэл гэжэ эндэ үгэ хэлэһэн багшанарай һанамжалһые дэмжэнэб. Хэрбээ арадай эрдэм һуралсалай хэрэгые бодото хэмжээндэ гаргажа шадаагүй, багшын үүргые дээшэлүүлээгүй һаа, һалбаржа байһан экономико бии болгожо, эрдэм ухаан болон техникээ бүхэдэлхэйн хэмжээндэ гаргажа шадахагүй, алкоголизмда, наркоманида, моралиин уналгада эсэргүү амжалтатай тэмсэл ябуулжа бирахагүй байнабди.

Партиин шэнэ эрхэ байдалда ажаһуулгын болон ажал ябуулгаяа эрхилэлгын асуудалнууд заабол үзэл сурталда хабаатай байна. Партиин ажал ябуулгын энэ хуби илангаяа ехээр шүүмжэлэгдэһэн байжа болохо. Тиихэдээ хэрээгы һанамжануудшье хэлэгдээ. Бидэнэртэ бултандамнай бодото баримтанууд, хэрэг бүтээмжэтэй дурадхалнууд горитойгоор дутаа. Энэ талаар бидэнэр бодото урагшатай алхамуудые хэжэ шадаагүйбди.

Зарим һалбаринуудта мүнөө тогтоод байһан оюун ухаан бодолой талаар хүшэр байдал аюултай гэһэн һанамжые буруушааха байнаб. Тэрэл зуура энэрхы ёһото социализмын үзэл бодолнуудтай таарахагүй хараа шэглэлнүүдэй бии болоһоноор һанаагаа зобогшодые үнэн зүрхэнһөө дэмжэнэб. Энэ хадаа гансашье манай үнгэрһэн сагһаа үлэһэн юумэн бэшэ, мүн сасуулан хэлэхэдэ, муу агаартай байһан гэр соо удаан саг соо байһанай һүүлдэ обществын гэнтэ абаһан эрхэ сүлөөгэй «тэһэлхы» шэнжэтэй байһанай үрэ дүн болоно гэжэ хэлэхэ байнаб. Эдэ бүхы юумэнэй олонхи шэнжэнүүд тухай бидэнэр оройдоо мэдэхэгүй байгаабди. Тиимэһээ партиин, интеллигенциин, һургуулиин, манай соёлой болон эрдэм һуралсалай бүхы эмхи зургаануудай анхарал эдэ асуудалнуудта улам ехээр хандуулха хэрэгтэй. Бодото байдал иимэ байна.

Мүнөө тогтоод байһан үзэл сурталай байдалые шүүмжэлэлгэдэ хуушанай хандасанууд бии байна гэжэ айхабтар элеэр мэдэрбэб. Эндэ хэһэн элидхэл соогоо үзэл сурталые шэнээр харуулха гэжэ оролдоһон байгааб. Эндэ социализм гэһэн ойлгосодо ямар удха оруулнабибди — тэрэл гол юумэн болоно ха юм. Программна мэдүүлгэ соогоо болон бусад документнүүд соогоо хуушан хандасануудтаа үнэн сэхэбди гэжэ бэшээ һаамнай, бүхы юумэн эли болохо гэжэ зарим нүхэднай һанана. Юун эли болохо байна гээшэб? Жара гаран жэл соо бидэнэртэ мэдээжэ хойшолонгуудые асарһан сагтаа бусахагүйбди!

Социализмын үзэл суртал хадаа бүхы юумые бүлэг бүлэгөөрнь, хүсэнэг хүсэнэгөөрнь болон ёһо гуримаарнь таарууулан бэшэһэн учебник бэшэ. Тэрэ хадаа социализмтай өөртэйнь хамта бүридэхэ. Манай орониие эдеэ хоолоор хангагдахай, эрхим һайн байдалтай, оюун ухаан бодолой талаар баян, сүлөө болон жаргалтай болгохо бүримнай улам найдамтайгаар бүридэхэ байна. Бүгэдэ хүн түрэлтэнэй баялигуудые ямар нэгэ ангида харша юумэн бэшэ гэжэ тоолон, юрын хүнэй баялиг гээд ойлгодог болохо бүримнай бүридэлгэнь түргэдэхэ. Зуун жэлнүүдэй, олон мянган жэлнүүдэй турша соо эдэ баялигууд бии болгогдоо. Тэдээндэ хайша хэрэгээр хандахадамнай, ямар хойшолонгуудтай байгааб гэжэ мэдээжэ ха юм. Цивилизациин юрэнхы дэбжэлтэдэ манай орониие хабаадуулжа эхилхэдэ, социализмын үзэл суртал хүгжэхэ байна. Дэлхэйе амяарлан «хахалдаг», урда урдаһаа зүришэлдэн байдаг хубинууд болгон хубаадаг бэшэ, харин тэрэниие нэгэдүүлдэг манай шэнэ интернационализм болоно гээд ойлгогдодог шэнэ бодомжоорнай энэ үзэл сурталай бүридэлгын бүхы асуудалнуудые хоорондонь таараалдуулан ойлгохо хэрэгтэй.

Маркс, Энгельс болон Ленинһээ бодомжололгын үндэр хэмжээнэй методологиие абанхайбди. Тиимэһээ теоридо болон политикадаа энээндэ түшэглэхэбди. Зарим нэгэ зоной үгэ хэлэлгые хараада абаха болоо һаа, манай классигуудай зохёоһон юумые дахинаа өөһэдтөө таараалдуулһан богони курс болгохогүйбди. Иимэ юумэн болохогүй. Юундэб гэхэдэ, эдэ бүгэдэ хубилган шэнэдхэлгын, обществын хосорол болохо байна бшуу. (Альга ташалга).

Манай хүдэлмэриин бүхы асуудалнуудые, манай үе сагай бүхы хурса асуудалнуудые философиин үндэһэн дээрэ харуулхые һэдэһэн үгэ хэлэгшын ендэр дээрэ бии болохолоор зал соо анхарал багатай байдал тогтожо, альга ташалган эхилнэ гээд би гансата ойлгооб. «Байха гү, али үгы гү», «буруушааха гү, али үгы гү» гэһэн тон юрын болон эли тодо ойлгосонуудта бидэнэр тон дадасатайгаар хандадаг болоһон байнабди. (Альга ташалга). Бидэнэр обществын манлай болохо хараатай парти байгаа хадаа эдэ бүгэдэ тухай һайнаар бодоод үзэел.

Үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнһөө минии абаһан үшөө нэгэ хэшээл. Манай обществодо тогтоһон байдалай тэгшэ бэшэ байһанаар һанаагаа зобожо байһанаа партиин XXVIII съездын делегадууд мэдүүлээ. Хүдэлмэришэдтэй уулзалгын боложо байхада, нэгэ хүдэлмэришэн иигэжэ хэлээ: «Михаил Сергеевич, Николай Иванович, хоёр лэ асуудалда харюусагты. Орон соомнай хэзээ эмхи гуримтай болохоб, юумэ үнэтэйгээр худалдагшад хэзээ үгы болохоб?» (Альга ташалга). Иигээд харахада, юрын лэ асуудал, тиимэһээ юрын лэ харюу үгэхөөр шэнги. Зүгөөр иимэ харюу мүнөө дээрээ үгы ха юм. Дэлгүүрые хэр түргэнөөр баяжуулнабибди, тэрэл зэргээр экономикомнай эршэтэйгээр болон ашаг үрэ ехэтэйгээр хүдэлжэ эхилхэ, хонжоо наймаа хэгшэдтэ, «һүүдэрэй экономикодо» эсэсэй сохилто үгэжэ шадахабди гэжэ хэлэхэ байнаб.

Партиин районно комитедэй нэгэ секретарь иигэжэ хэлээ: «Андроповой хэжэ эхилһэн юумые та хэжэ шадаха гүт?». Би энэ асуудалда харюусаа һэмби, съезд дээрэшье тогтоходомни болохо: хонжоо наймаа хэгшэдтэй тэмсэл хадаа бодото дээрээ экономическа асуудал болоно. (Альга ташалга). Хүсэд хүгжэһэн экономикын үгы сагта хонжоо наймаашан заабол байха! (Альга ташалга). Юумэнэй хомор байхада, бүхы эдэ һүүдэр талын ажал ябуулагшад болон эдилгэ абагшад хүсэндөө байха.

Иигэхэдээ эдэ бүхы асуудалнуудые шиидхээгүй хадаа гараа хабсараад һууха ёһотойбди гэһэн удхатай гээшэ гү? Үгы, тиимэ бэшэ эмхи гурим бэхижүүлэгты гээд та бүгэдэ тон зүб эрилтэ табинат. Бүхэли жэл соо бүридхэһэн Советүүдэйнгээ бүхы байгууламжые хэрэглэжэ эхилэгты гээд таанадта эрилтэ табиха байнаб. Юуб гэхэдэ, манай удааржа байхада, хонжоо наймаашан болон гэмтэ ябадал гаргагша өөрынгөө хара хэрэг бүтээжэл байна ха юм. Манай Советүүд бүридхэгдөө. Тиимэһээ хүсэ шадалаа нэгэдүүлжэ, бодото дээрээ шанга сохилто хэе! (Альга ташалга). Эгээл энээнтэй, совет, ажахын болон партийна зургаануудай ажал ябуулгатай общество дотоохи байдалые гуримшуулга сэхэ холбоотой байха юм.

Нацинууд хоорондын харилсаануудта олон юумые ойлгонгүй үнгэрһэмнай, ехэ сагаа гээһэмнай бидэнэртэ ехэ һургаал болохо ёһотой. Эдэ бүгэдые ойлгон харахада, гээгдэлдэ орожо хэмжээнүүдые абадаг байгаабди. Бэеэ сагааруулхые бү оролдоё. Бэеэ сагааруулхые оролдохо дурагүй хүм. Болоһон юумэн болоо ха юм. Тэрэл зуура Политбюрогой хэды олон заседанинууд болоо гээшэб, нэгэдэхи секретарьнартай, комиссинуудай гэшүүдтэй хэды олон уулзалганууд болооб, ямар олон нютагуудаар ябагдаа гээшэб? Тиигэбэшье эдэ бүгэдэ аша үрэ багатай байгаа гээшэ ха. Гол түлэбынь юун болоноб гэхэдэ, энэ аюулай бии байһаниие бидэнэр саг соогоо хараагүйбди гэжэ бултадаа хэлээ! Энэ талаар бидэнэртэ һайн байдал тогтонхой, бүхы юумэн шиидхэгдэнхэй гээд, арадуудай хани барисаанай түлөө хүндагануудаа үргэдэг байгаабди. Национальна политикын талаар манай хүдэлмэри нимэл шэнжэтэй байгаа. Тиигэжэ тон хурса асуудалнуудай гараһаниинь гэнтэ хараабди. Тиигэжэ манай мүнөө түшэглэжэ хүдэлмэриеэ ябуулжа байһан платформо бии болоо һэн. Сагаа гээнгүй, айхабтар ехэ хүдэлмэри ябуулха хэрэгтэй. (Альга ташалга). Бидэнэр мүнөө политическэ сэгнэлтэнүүдые үгөөбди, партиин платформотой болообди, Верховно Совет олон шиидхэбэринүүдые абаа, Федерациин Совет одоол хүдэлжэ эхилээ. Союзна шэнэ хэлсээ бэлдэлгэ болон зохёолго эхилэнхэй. Съездын үмэнэһөө болон бүхы коммунистнуудай үмэнэһөө оронойнгоо арадуудта нэгэ иимэ уряатайгаар хандахые дурадхаха байнаб: хуби заяанайнгаа саашанхи шэглэлые мүнөөнэй аргануудаар тодорхойлхоёо болижо, баталагдан абтаһан документнүүдэй болон хандасануудай үндэһэн дээрэ манай Союзда шэнэ амисхаал олгохын тулада хүдэлмэри ябуулжа эхилээ. Энэ хадаа мүнөө сагта гол юумэн болоод байна. Минии һанахада, маанадые дуулаһан хүн бүхэн энэ уряаемнай дэмжэхэ байха. Тэрэл зуура эдэбхитэй хүдэлмэри энэ талаар ябуулха хэрэгтэй. (Альга ташалга). Россиин Федерациин Компартиин съезд дээрэ, энэшье съезд дээрэ илангаяа комиссинуудта манай гадаадын шэнэ политикые сэхэ буруушаалгануудые болон шүүмжэлэлгэ дахинаа дуулдаба. Тодорхой асуудалнуудаар хэрэг байдалые мэдэхэ шэнжэтэй һанамжануудые бидэнэр хараадаа абахабди. Хэнэйшьеб хубиин аша туһаар шэрээгдэһэн, оройдоо таарахагүй юумэн гээд, манай шэнэ политикые буруушаалгые сэгнэхэ байнаб.

Манай гадаадын шэнэ политика экономикые, армиие, обороные дайраа. Эдэ бүхы шэглэлнүүдээр сэрэгэй алба хаагшадые социальна талаһаа хамгаалгын гүрэнэй программын бии байһые оруулалсан, бидэнэр реформонуудые бэелүүлхэ хараа бодолтойбди. Арад зоной анхарал оролдолгые манай армиин мэдэрхын тулада бүхы юумэ хэхэ шухала.

Эгээл эрхим кадрнуудай болон эрдэм ухаанай хүсэнүүдэй нэгэдүүлэгдэһэн, богони болзор соо үйлэдбэриеэ хубилган шэнэдхэжэ, орондомнай тон хэрэгтэй продукци гаргажа эхилхэдэ хэрэгтэй арга боломжонуудай бии байһан оборонно промышленностиин коллективүүдтэ мүн лэ туһалха шухала. Нэн түрүүн арадай үргэн хэрэглэмжын эд бараа гаргадаг һалбаринуудые шэнээр зэбсэгжүүлхэ талаар, ехэ шүүбэритэй байхабди.

Бэрхэшээлнүүд бии. Зүгөөр тэдэнэр саг зуурын шэнжэтэй. Эндэ гараһан бүхы асуудалнуудые түргэнөөр шиидхэхэ хэрэгтэй. Зүгөөр эдэ бүгэдэ манай гадаадын политикын орондомнай болон бүхы дэлхэйдэ үгэһэн бүхы һайн юумэнүүдые харахагүй ябадалда нүлөөлнэ гээшэ гү? Энээниие һэжэглэхэ ябадалые эрид буруушаанаб. Манай секретарьнарай нэгэн оронһоо газаа тээ бү яба гэжэ дурадхаа һэн. Яахадаа бидэнэр гадаадын оронуудаар ябанабибди? Дай зайсуулхын, һайн эрхэ байдалда хубилган шэнэдхэлгээ бэелүүлхын, һүүлэй һүүлдэ элдэб нөөсэнүүдые сүлөөлжэ, Эхэ оронойнгоо аша туһада хэрэглэхын тулада тиишэ ошонобди.

Политикын талаар юушье мэдэхэгүй зоной гарта орожо болохогүй. Тиигэбэл аюултай. Манлай болохо эрмэлзэлтэй парти хадаа хэн нэгэнэй үгэдэ орохо, тааралдахые оролдохо ёһогүй. (Альга ташалга). Аюулгүйгөө хангахын тулада айхабтар ехэ болон оройдоо хэрэггүй сэрэгэй гаргашануудые хорооха, буу зэбсэг хуряаха замда гараһамнай зүб гээшэ гү гэһэн асуудалнуудые мүн лэ табина гэжэ таанад харанат. Манай харюу асуудалһаа өөрһөөнь уламжалан гарана. Зүүн Европодо боложо байһан үйлэ хэрэгүүдтэ зүб хамааралсаагүй гээшэ гүбди? Дахинаа танкнуудые хэрэглэжэ, хайшаагаар ажаһуухаб гээд һургаха болоно гүбди? Бидэнэрэй хубилган шэнэдхэлгын хэрэг эрхилжэ, манай общество түрүү үзэл бодолтой, бүхы арадуудта нүхэрэй ёһоор хандаха, харилсаа холбоо бэелүүлхые дурадхаха аргатай гэжэ бидэнэй харуулхые оролдоходомнай бүхы дэлхэй анхаралтайгаар адаглан харана гэжэ һананаб. Эгээл иимэ аргаар бүхы дэлхэйдэ нүлөө үзүүлжэ шадахабди. (Альга ташалга). Афганистанһаа гаража ошоһомнай зүб гү гээд асуудал табихаяа зарим зон хаанаһаа һанана гээшэб? Энэ ушарта ямар зонтой харилсажа байһанаа би ойлгоногүйб.

Үшөө нэгэ юумэн тухай. Бүхы түби дэлхэйн хэдэн арбаад оронуудтай һайн һайхан харилсаануудые бии болгоходоо, бидэнэр зүб байгаа гүбди? Зүб байгаабди. Юуб гэхэдэ, эдэ оронуудай гансашье зонхилогшод бэшэ, мүн арадууд харюугай алхамуудые хээ ха юм. Эдэ бүгэдые хараагүй һаа, һохор зон болоно гээшэ. (Альга ташалга). Албан зургаанай, гансал өөрынгөө аша туһа хараха бодомжонуудаар манай ухаан бодолой «булангиртаагүй» байгаа һаань, эдэ бүгэдэ зүб хэгдэһэн, манай арадуудай үндэһэн шухала аша туһада болон оюун ухаан бодолой ёһо гуримуудта харюусаһан байха жэшээтэй. Энэ ушарта гадаадын шэнэ политикагүйгөөр өөрынгөө орониие шэнэдхэхэ аргагүй байгаабди гэжэ хэлэһэнэй үлүү.

Минии һанахада, съезд дээрэ болон съездһээ урда тээ минии нүхэдэй, мүн эндэ үгэ хэлэгшэдэй энэ талаар хэлэһэн юумэн яһала ойлгосотой. Тиимэһээ энэ асуудалые бүри тодорхой болгохын тулада эдэ бүгэдэн тухай хэлэбэб.

Энээниие дуулаха дуратайшуул дуулана ааб даа. Харин дуулаха дурагүй байгаа һаань, энэнь хубиинь хэрэг боложо, энэ талаар өөһэдын һанамжатай байхабди. Эндэ нэгэ анхармаар юумэн бии. Гүрэн соо манай шухала тушаалнуудые эзэлдэг, манай уласхоорондын ажал ябуулгада сэхэ хабаатай хүнүүд ороной хүтэлбэриин ябуулжа байһан политикые дэмжэдэггүй юм. Зүгөөр өөһэдынгөө хубиин һанамжануудые хажуу тээшэнь орхихо, гүрэнэй хараа шэглэл баримталан хүдэлнэ. Тиимэһээ Президентын болон правительствын нэгэ хараа шугам баримталхадань, хэн нэгэн ондоо һанамжатай байжа, тэрэнээ хэрэглэн ажаллаха ёһогүй гээшэ. Иимэ юумэн ямаршье гүрэн соо байгаагүй юм. Алба хэжэ байһан бүхы хүнүүд правительствэ дэмжэхэ зэргэтэй. Эдэнэр һайн һанаатай зүб хараа бодолтой, правительствын политикые буруушаадаг зон байлгаа отставкада гараха ёһотой ха юм. (Альга ташалга).

Мүнөө парти болон тэрэнэй хуби заяан тухай хэлэхэмни. Энэ хадаа тон шухала асуудалнуудай нэгэн болоно. Минии ажабайдалай болон бүхы хараа бодолоймни гол асуудал мүн. Тус съездэдэ ямар хэшээл абаха болонобибди? Партиимнай нэрэ хүндэ унана, зэлжэ байһан һуури болон нүлөөниинь һуладана гэжэ зарим нүхэднай һанаагаа зобоно һэн. Партиие политическэ ондоо хүсэнүүд хашана, зарим нютагуудта коммунистнууд оппозицида гараха баатай болоһон байна. Энээнэй түлөө зэмые КПСС-эй хүтэлбэридэ, илангаяа тэрэнэй зарим гэшүүдтэ тохооһо һэдэлгэ хэгдээ һэн. Тус шүүмжэлэлгэ, нүхэдүүд, гол түлэб зүб байна гэжэ гансата хэлэхэ байнаб. Гансал энэ шүүмжэлэлгэ ямар аргаар хэлэгдэһэниие буруушаанаб. Манай съезд дээрэ нэгэ иимэ хоёр зүйл ушарха ёһогүй: хэн нэгэндэ һаймһарха болон тэрэниие доромжолхо ябадал хэрэггүй. Харин ондоо юумэн тухай сэхыень хэлэхэдэ болохо. (Альга ташалга).

Эдэ шэглэлнүүдээр ЦК-гай үгэһэн заабаринууд аша үрэ багатай байгаа гээд би тобшолол хэхэ байнаб. Тэрэл зуура бүхы зиндаагай партийна комитедүүдэй зэмэ эндэ бии. Районие, хотые, областиие, республикые хүтэлхэ хэрэгээ ямараар эрхилжэ байһанһаа болон шам тухай хүнүүдэй юун гэжэ һанадагһаа дулдыдангүй һүүлшынгөө час болотор нэгэ газартаа һууха юрэ бусын мандат ЦК-һаа абадаг байһан үе саг ошон ошоо. Эндэ, дээрэ иимэ байгаа, республикын хэмжээндэ иимэ байгаа, алишье зиндаагай хүтэлбэридэ иимэ байгаа. Энээн тухай сэхыень хэлэхэ хэрэгтэй. Зүгөөр энэ саг тэхэришэгүйгөөр ошон ошоо. Би энээндэ этигэнэб. Ямаршье аргаар үнгэрһэн үдэрые бусааже болохогүй ха юм. Хэн нэгэнэй толгой соо иимэ һарюу бодолой байгаашье һаань, ямаршье диктатура юушье шиидхэжэ шадахагүй. Бидэнэр зүб зам дээрэ гаранхайбди. Һаалта хэһэн юумэ зайсуулжа, энэ замаараа бата найдамтайгаар болон эрид шуудаар дабшаха ёһотойбди. Гол зорилгомнай энэ. Тиимэһээ тэрэниие бэелүүлхэ талаар найдамтайгаар түшэг тулгуури болохо политика болон тактикаяа зохёохо зэргэтэйбди. Эндэ манай партиие хэншье һэлгэжэ шадахагүй. Энээниие тэрэл бэелүүлжэ шадаха.

Партиин нэрэ хүндын дээшэлхын, манай һанаашаар тэрэнэй үзүүлдэг нүлөөнэй үргэхын тулада юу хэхэ хэрэгтэй гээшэб? Мүнөө сагай эрилтэнүүдэй ёһоор бодомжолдог, политическэ талаһаа хурса һонороор ажал ябуулгаяа эрхилдэг, үнэхөөрөө хубилган шэнэдхэлгын тала баримталдаг хүнүүдэй бүхы тушаалнуудые эзэлхэ ябадал гол юумэн болоно. «Хубилган шэнэдхэлгэ», «демократи», «олондо мэдээсэлгэ» гэжэ бэлэхэнээр хэлээд үнэн дээрээ шэнэ ёһоор хүдэлжэ шадахагүй, хүдэлхэ дурагүй зон урданайхи мэтэ захиржа байхаяа һэдэнэ.

Түрүү, эрдэм мэдэсэтэй хүдэлмэришэдые, хубилган шэнэдхэлгын тала баримталагшадые урданайхиһаа улам олоор хүтэлбэрилхы хүдэлмэр и д э дэбжүүлхэ гэһэн съездын делегадуудай, хүдэлмэришэдэй һанамжануудые бүримүһэн дэмжэнэб. Энэ съезд дээрэ иимэ зоной олон бии байһаниинь элирээ! Съезд дээрэ хүдэлмэришэн ангиие түлөөлэгшэдтэй, уригдаһан зонтой уулзалгын үедэ тэдэнэр гүнзэгыгөөр бодомжолжо, политическэ шэнжэлэлгэ хэжэ шадаха зон гэжэ харагдана һэн. Тэдэнэр үбсүүгээ шааажа байгаад, хүдэлмэришэдэй дундаһаа гараһан зомди гээд элдэбээр шашадаг юрын лэ хашхараашад бэшэ.

Манай түшэглэн байдаг үндэһэ һууриин, манай хүсэ шадалай эхи абадаг бүхы газарнуудһаа, станогой дэргэһээ гү, али цех сооһоо ерэһэн зонгоо ондоогоор хандаха гээшэ зүб.

Бидэнэр эндэ арсалданабди, һунганабди, үгэ буляалдаата хөөрэлдөө дэлгэнэбди байгууламжаяа бүридүүлнэбди. Харин оромнай ямар юумэ баримталан ажаһууна б? Арадай ажахые ураг-
шань дэбшүүлжэ
дэлмэришэд, таря
интеллигенцидэ
[Альга ташалга].
буляалдаата
тэз бэшэ, мүн
хэрэгүүдээ хүтэлб
хэрэглэдэг байһан
талай хуушанай
нуудһаа эрид шүү
хэрэгтэй гээд хэл
Ажабайдалай эр
дэмжэнүүд боло
рин дүн бэшэ,
нэгэ хүнэй бэеэ
абажа ябаһанайнь
ёһо гуримда хэр
һаниинь бүхы юу
табиха ябадал
ушардаг зандаа.
ёһо гуримууд
лэлгын шэнэ түх
дай бата һуурин
зоной эдэбхи үүс
хадань, ехэр
Иимэрхүүгээр ажа
эрхилхэ болоо һаа
зам шэлэһэнэ
хабди. Арад зон
ха.
Үшөө нэгэ юумэ
саг бариха болон
раа хүтэлбэрилхэ
эрхэ хаһагдаа гэжэ
һаамнай парти до
билган шэнэдхэлгэ
һунгалтанууд дээр
дуу абажа шадаба
нэр хүтэлбэрилхэ
һанаа батадхахын
ной дуу абахые
ёһотойбди,— парти
депутадуудтай,
ороной хуби заяа
һанаагаа зобожо
лита ёһоор ажал
эрхилдэг политик
хүдэлөөнүүдэй
тэй заабол харилс
бди. Иимэ гансаа
бариха эрхэтэй б
бодолнуудые бүх
хүдэлмэришэдэй
коммунистнуудай
эсэслэн гаргаха ш
Харилсааха хэрэ
талаар нүхэр Луч
лэһэн һанамжые
нэб. Мүнөө сагта
кратическа болон
ческэ хүсэнүүдые
асуудалай шухала
хай ЦК-гай тоосо
соо хэлэгдэнэ. Пар
тическэ болон
үгэеэ ойлголсохо
асуудалнуудые хаж
болгоо һаа ороно
хүндэ хүшэр бай
гаха болон общес
байдалай бүхы шэ
гүнзэгы реформо
лүүлхэ талаар бүх
далаа элсүүлжэ ш
набди.
Партиие өөрыень
ной аша туһада бү
табижа байдаг
бүхы хүсэнүүдые
ёһотойт гэһэн эр
миллион коммунис
вет хүнүүдэй олон
нэрэй урда табижа
һананаб. Намда
бэшэгүүд болон
нууд соо, съездэ
һэн хандалганууд
иимэ уряагай гол
дэг хадань иигэжэ
Арад зоной, үе
уряае нүхэдүүд,
абаял.
Манай ажабайдал
һан бүхы муу юумэ
шэнэдхэлгэһээ
гээд олон үгэ хэлэ
намжануудһаа тобш
гахаар байна.
хуушан үе сагаа,
риингөө хуушан
гануудые бусаагаа һ
байна гээд һанамж
тиин райкомуудай б
комуудай секре
уулзалга дээрэ
үгэнүүд соо энэ
лааб. Энэ уулзалга
ехэтэй һайн байга
хэмжээнэй хөөрэлдө
Партиин болон
ажабайдалай айхабт
асуудалнууд тэндэ
байха юм.
Тэрэл зуура өөр
литикаар бидэнэрэ
тээшэнь абаашана,
иимэ политика хэр
Генеральна секрета
нэхэ нүхэдүүд олдо
Эдэ гэмнэлгэнүүдые
буруушаагааб. Хуб
нэдхэлгэ ямар нэ
байгаа һаа, тэрэни
шуудаар болон зал
ябуулаагүймнай зэм
дон харуулагдахаа
болон нютагуудта
байһан кадрнуудай
лэлдэ энэ сэхэ хаба
мэһээ энэ хараа шэ
билгажа, шэнэдхэ
хэрэгүүдые урагшань
лаял. Тиигэбэл хуби
түргэдэжэ, манай а
сата мэдэрхээр
түйлахабди. Хубилга
хэлгые эрид шууда
залан сахаар үргэ
һээ ондоо зам б
гүйб. Манай олон
гүрэнэй экономикые
на һалбариие
байгууламжые хуби
лаар ажал ябуулга
жэлүүлээ.
Нүхэдүүд, эдэ
хүдэлэе. Хубилган
гын айхабтар шухал
бидэнэр гарабабди.
тон ехэ реформону
нэ. (Альга ташалга).

СССР-эй Министрнүүдэй Советтэ

ҮРИНҮҮД ХУРЯАГДАБА

СССР-эй Министрнүүдэй Совет союзна правительствын шиидхэбэринүүдээр хойшолуулагдаһан СССР-эй банкнуудай ссудануудаар 40,3 миллиард түхэригэй үринүүдые колхозууд, совхозууд, хүдөө ажахын бусад предприятинуудһаа, агропромышленна комплексын бэлбосоруулдаг промышленностиин предприятинуудһаа усадхан хуряаба.

Ажахы эрхилэлгын шэнэ аргануудай, гуримшуулагдадаг дэлгүүрэй харилсаануудай тогтонижожо байһан эрхэ байдалда экономикые элүүржүүлхын, колхоз, совхозуудай, агропромышленна комплексын бусад предприятинуудай хүдэлмэридэ таарамжатай нүхэсэл олгохын тула үринүүдые усадхаха тухай шиидхэбэри абтаба гээшэ.

Министрнүүдэй Совет агропромышленна комплексын предприятинуудта үгтэдэг зээлиин нөөсэнүүдые ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэхэ болон саг сооһь тэдэниие бусааха талаар хэмжээнүүдые абахые СССР-эй банкнуудые уялгалаа.

Хүдөөдэ энэ шиидхэбэриие хүлеэһэн байгаа. Гэбэшье үринүүдые үшөө дахин усадхалга һайн хойшолонтой байхагүй гэдэг хүнүүд бии. Юундэб гэхэдэ, энэ ябадал экономическа хуулинуудта харша, мүн колхоз, совхозуудые гүрэнэй хүзүүн дээрэ байлгажа һургана бшуу. Иимэ бодомжо хэр үндэһэтэй гээшэб? Энэ асуудалтайгаар ТАСС-ай корреспондент Г. Естифеев СССР-эй Министрнүүдэй Советэй Эдеэ хоолой болон худалдан абалгын талаар гүрэнэй комиссида хандаһан байна. Ажахы эрхилэлгын онол аргануудые нарижуулан һайжаруулгын болон сэнгүүдые гуримшуулгын таһагые даагша А. Е. Романов правительствын шиидхэбэриие шэнжэлэн тайлбарилна:

— Саарһа дэбтэрнүүдэй ёһоор хүдөө ажахын ягаад эгээл ехэ үритэй болошоһоной шалтагаануудые нэн түрүүн тодорхойлхо хэрэгтэй. Жэшээнь, арадай ажахыда бүхы дээрээ гол фондынуудай 100 түхэригтэ хоёр түхэриг үри хүртэдэг һаа, хүдөө ажахыда — 18 түхэриг хүртэнэ. Промышленна предприятинуудтай тэгшэ бэшээр андалдаһанай эсэстэ иимэ байдал тохёолдоо бшуу. Һүүлшын хорин жэлэй туршада эд бараанай болон нөөсэнүүдэй сэнгүүдэй хоёр дахин дээшэлээ һаа, хүдөө ажахын продукциин худалдан абалгын сэнгүүд бодото дээрээ хубилаагүй шахуу.

Нүгөө талаһаа, мүнөө үедэ ажахы эрхилэлгын шэнэ аргануудые нэбтэрүүлэгдэжэ байна арендэ хүгжэнэ, таряашадай ажахынууд бии болоно. Шэнэ зээл урданай үринүүдые өөр дээрээ абаха аргагүй байна.

Харин хүдөө ажахын продукциин худалдан абалгын сэнгүүдые дээшэлүүлгэ хадаа промышленна эд бараа, нөөсэнүүдэй сэнгүүдэй үнэтэй болоһые имагтал даб дээрэ хүсэлдүүлхэ ха юм. Тиигэжэл олон ажахынуудай үринүүд мүнөө үедэ жэлэйнь ашаг олзые булина бшуу. 12-дохи табан жэлэй туршада хүдөөдэ 17 миллиард түхэриг дутуу үгтөө гэжэ нэмэе.

Манай хүдөө ажахын үйлэдбэри огто ашаг олзогүй гэһэн алдуутай һанамжа бии. Тиимэ бэшэ гэжэ хэлэхэ зэргэтэйб. Тон лэ энэ һалбарида капитальна гаргашанууд
ашаг олзо үгэдэг шуу
нуудай түхэриг бүхэн
гэнэй национальна д
нэ ха юм, харин бүс
ринуудта оройдоол
оруулдаг. Тиимэ бол
манай хүдөө ажахые
торхотой»
үндэһэгүй болоно.
усадхаха тухай правит
шиидхэбэри бэелүүлэ
гаа ажахы эрхилэлгын
ганууды нарижуулан
руулгатай хамта хүдө
гүүдые одоол хүл дэ
гаха болоно.

...ИЕ
...АРААР
...ХАНГАНАБ

...АН ХУУШАН БАЙРАТАЙ

...районой эгээл зүүн Шулуута нютаг Эр...аруун-урда эрьедэ ...уриинһаа холо бэ...мобильна Култук— ...каргы гарадаг һэн. ...р ябахада, Шулуу...йхабтар элеэр ха-... ...н медицинскэ ...кэлэй саана дүүр...н фельдшер Х. Л. ...дэ хүдэлдэг. Мэ...үдэлмэрилэгшэдэй ...шарамдуулан, энэ ...ншагшадтаа хөөрэ...һанаһан аад, ажа...байдал харахадаа, ...лдо абтаа һэм. ...н жэлдэ хүдэлжэ, ...н дүй дүршэлтэй ...ло Лопсоновна ню...оной дунда тон ...н юм. Шулуутада ...айһан 500-гаад зо...нскэ эрилтэнүүдые ...һунигүй ханг[а]на.

Үлгытэй үхибүүдһээ эхилээд, 12 наһатай болоторoo 98 хүүгэд, гушаад малшад, 24 механизатор ба жолоошод, элдэбын ажалтай далаад хүн, гэрэй эзэн 16 эхэнэр, 65 пенсионер Хорло Лопсоновнагай хиналта доро эгээ мүнөө үедэ байна.

Шулуутын зон Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой отделениин бүридэлдэ ородог. Нёдондо жэлһээ тус отделени «Улаан-Шулуута» гэһэн кооператив болоод, ажалаа яһала ураг-шатайгаар ябуулна.

Шулуутын залуушуул хэхэ ажалгүйһөө боложо, түрэл нютагһаа ябашадаг байһан аад, мүнөө тоонто нютагтаа дуратайгаар үлэжэ, түрэл колхоздоо хүдэлнэ. Хүдөөгэй ажабайдал һонин болонхой. Жэл бүри шэнэ гэрнүүд олошорно. Түрэл нютагайнь түхэл шарай хубилна.

Һаяхан Шулуутаар ябахадаа, ондоо бодолдо абтаһамни үндэһэтэй юм. Фельдшерскэ пункт соо ороходомни, Хорло Лопсоновна бага хүүгэдтэй айлнуудаар ябаһанаа ерэнхэй, үбшэнтэниие үзэхэеэ бэлдэжэ байба.

Пунктнь хоер таһалгатай, хуушан гэр соо оршоно. Гэрэй зүүн таһалгые нёдондо колхозой барилгашад штукатурдажа эхилһэн аад, дууһангүй орхижорхиһон байна. Теэд заһабарилга хэзээ хэгдэжэ дүүргэгдэхэ юм, мэдэгдэнэгүй.

Түхэреэн жэл соо хүлеэһэн фельдшерэй тэсэбэри һалашанхай янзатай.

— Тоорын фельдшерскэ пунктын шаланууд эндэ тэндээ үмхиржэ, нүхэн гарашанхай. Үбэлдөө дулаан байхынь тула электробатарейнүүд тодхогдонхой. Теэд зариманиинь хүдэлнэгүй, хайша хэрэгээр тодхогдонхой. Үнгэрһэн үбэл яһалал даарагдаа гээшэ,—гэжэ Хорло Лопсоновна хөөрэнэ. Теэд нютагай засаг зоной элүүр энхые сахиха газарта юундэ хайша хэрэгээр хандана гээшэб? Энэ багахан гэртэ заһабарилга хээд орхиходо, ехэ мүнгэн, барилгын ехэ материал хэрэгтэй бэшэл. Тоорын сомоной Совет Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой правлени хоёрто сэхэ хандажа, Шулуутын фельдшерскэ пунктдэ анхарал хандуулдаг болохыень гүйхэмни үлөө.

Бухы нэһаяа нютагайнгаа зоной элүүр энхые сахиха хэрэгтэ зорюулһан Хорло Лопсоновна хэдышье хүндэ байдалда хүдэлөө һаа, уялгата албаяа эрхим бэрхээр дүүргэнэ гэхэ хэрэгтэй.

Тэрэ аяар жараад модоной газарта оршодог Түнхэн һууринай аптекэһээ эм дом асаржа, шулуутынхидаа аргална ха юм. Нэгэ хэды болоод лэ тэрэ харгын машинада гү, али автобусто аһажа, Түнхэнһөө эм асардаг.

Эндэ һуужа хөөрэлдэһөөр байтарни, жаахан хүүгэдые тэбэриһэн эхэнэрнүүд, тулгуур, таяг тулаһан хүгшэд, үбгэд фельдшерскэ пунктда ерэнэ. Хорло Лопсоновна бултыень урин зохидхоноор угтажа, шагнана, аргална, эм дом үгэнэ. Үбшэнтэн сэдьхэлээ ехээр хананхай гаража ошоно, бишье баяраа хэлсээд, газаашаа гараа һэм. Үүдэ нээжэ гарахалаараа, үмхиржэ унаха болоһон хэрэлсы дээрэнь ехэ болгоомжотойгоор гэшхэн гарабаб. Эндэхи зониинь һурашанхай гээшэ гү даа, шууд ябаад гарашаха юм...

Шулуутада һүүлэй жэлнүүдтэ барилга яһала хэгдэнэ. Байн байтараа фельдшерскэ пункт бариха бэшэ ха гү?..

Иимэ бэрхэ фельдшер барагхан байра соо ажалладаг һаа, зоной элүүр энхые хамгаалха талаар нилээд ашаг үрэ ехэтэй хүдэлмэри хэхэ байгаа.

Б. ШАРАКШАНОВ.

...аглал

ОЙН ХАРУУЛШАН

...ИТАЙ УУЛЗАЛГА

...харуули үдэшэ. Бай...дэ оршодог Горя...ндо аали, намдуу. ...хойнуудшье шалта... хусадаггүй заяг ...рхёогүй, аниргүй...ай үйлсэнүүдтэ зон ...рданагүй. Энэшье ... хүдөөдэ эртэ ун...бодожо һуранхай ха...ойн харуулшан Бур...гэртэ городһоо ерэ...ута зугаа дэлгэжэ, ...һуушаба хаш даа. ...э хэдэн үдэрэй тур...а түсэбтэй ерээ. ...эргэдэ һуугаад бай...үүдгүй сонхоор, ха...да баабгайн арһан ...й, хатажа байна. Ха...уд гиирын хэмжүүр...мантан һабарнууд. ...айе ойн харуулшан ...төө олзоборилһон ...үүри тухайгаа хөө...йхадамни, тэрэ ган...йнууд мүнөө жэлдэ ...в. Зондо, амитадта...тай болоо юм,—гэжэ ...гээд 45 жэлэй саа...һанажа хөөрэбэ. ...дуковский тиихэдэ ...йгаа. Унаган нүхэр ...рбоосгойнуудые ху...о сохижо унагаахаяа ...эн үнинэй хэлсээтэй ... гэртэхиниинь «дэн ...д табидаггүй һэн. ...шын энэ жэлдэ үлэн ...аха ушар али олон ...аб даа. Арбан до...хаил Андреев тэдэ ...ража ябаха болоод, ...нь тэрээниие найдам...эд тооложо, эдэ хо...нүүдээ табиһан юм. ... ехэ бэшэ хүнэһээ ..., эдэнэр үглөөнэй ...наар аян замда гараа ...дотой ойдо яһала эр...эрэбэ. Саня хуша...жа, борбоосгойнуу...о эхилээ һэн. Тииха... Михаилтай тэдэниие ...ал бурьялжа, ана-ма...о байтарнь, гэнтэ Са... шэмээгүй, борбоос... сохихоёо болишобо. ...жэ байһан эмэ бааб...дтэйнь обёороо бшуу. ...эниие мүн лэ хараад. ...илгахагүйн тула юушье ...үй. Гансал: «Саниие ... гараараа даллыш»,—...ханаар хэлэбэ. Саня ...уужа, Михаил нэгэ...һэтэй рюкзак, нүгөө...рбоосгойнуудтай мэ...оулаад, өөрөө буугаа ...рбуулаа бии шадалаа..., тэрьелжэ мэдээ һэн. ...ай хүн» Михаил эгээл ...дэ хоёр зүргэ хүргын ...үүр, ээм зэмээ түшэл...иньшье гээгдэхээ һа...шуу), ташарха-нажар...э ороо бэлэй. Хой...ниие хэншьеб намнэ...ы амилна... «Баабгай!» ...дол эдэнэй һанаа зо...йлгана, гэбэшье ара ...рьежэ хараха хүсэн ...далайнгаа буурэхада, ...эдэргэ хараба. Хой...эниие дахажа ерэһэн ...йжэ ябаа бшуу. Гур...эгэн доро газарта унэ...эннөө нёлбоһо гара...ьгэ хатаа бэлэй... ...а Михаил буутай байгаа ...баабгайе буудахаяа яа...жэ шагнагшадай нэгэн ... байгаал ааб даа. Ха... баабгайе алажа, гүл... үншэрөөхэ гэшэ мү... ...г хэ юм. Иигэжэ нэн ...одомжолдог байгаа ха ...,—гэжэ Бурдуков...лээд, халта аниргүй ... ...этэ би нэрһэ түүжэ ябатараа, баабгайтай мүн лэ ушарһан хүм. Буугүй ябааб. Баабгай намайе үнэрдөөд, саашалаа бэлэй. Тэрэ бидэнэй тэрьелһэн эмэ баабгайтай түрэл түхэм байгаа бэшэ аал даа. Тиимэһээ намайе амидыгаар табяа,—гэжэ шоглоо бэлэй.

НАҺАНАЙНГАА ЗАМ ШЭЛЭБЭ

Дүшэн гурбатай болотороо Николай Пантелеймонович Бурдуковский хэдэн мэргэжэл һэлгээ һэн: ангуушанаар хүдэлөө, ой модо отолдог бригададашье ябалсаа, тиигэжэ байтараа сэрэгэй-агнуурин ажахыда егереэр хүдэлжэ эхилээд, танилнуудаа ехээр гайхуулһан юм. Ой модо отолдог бригадада дүрбэн зуугаад түхэриг салин хүлһэ абадаг һаа, харин мүнөө ерэн түхэриг абадаг болоходоо, һөөргөө бусаха гээд олон зон һанаа. Теэд Бурдуковский шэнэ ажалаа мүнгэнэй хэмжүүрээр бэшэ, ан амитадта, ой модондо туһа хүргэдэгөөрнь хэмжэжэ, ойлгожо, дурлажа, һөөргөө бусаагүй. Иигээд лэ тэрэ долоодохи жэлээ егереэр хүдэлнэ.

Шэнэ ажалда ороһониинь хоёр шалтагаантай һэн. Нэгэдэхеэр, һамганиинь үбдэдэг һэн. Тиимэһээ гэртээ байжа, үнеэгэ һаахадань, гахай, нохойгоо эдеэлүүлхэдэнь, хоёр бага басагадтаа туһалха хэрэгтэй бэлэй. Ой модо отологшод үнжэжэ, хоножо, неделеэр тайгада байжа ажалладаг байһан юм. Тиимэһээ энэ ажал тэрээндэ огто таарахагүй байгаа.

Ажалаа һэлгэһэнэйнгээ хоёрдохи шалтагаание тэрэ хэндэшье хэлээгүй һэн. Харин ушарынь иимэ.

Тайгые һэтэлэн, зайн галай утаһа татаха хүдэлмэри тиихэдэ бурьялаа бэлэй. Эдэнэр баханануудые тодхохо газар сэбэрлэжэ, ой модо отолжо байгаа. Тэдэнэй байдаг вагончигһоо дүтэхэнүүр буганууд бэлшэдэг һэн. Нэгэтэ нэгэ тураг тэдэнэй вагончигой эгээл хажудахана түрэжэ эхилбэ. Ой модо отологшод амилхаяа айжа, хүдэлмэриеэ тогтоогоод, аалихан зогсоо бэлэй. Хөөрхэн туғалнууд бии боложо, эдэнэр эдэ бага амитадые энхэрдэг, хилээмэ, һолоомо үгэдэг, нүхэсэдэг болоһон юм. Амаралтада гэртээ ошоод ерэһэн хэн нэгэн бүгын туғалнуудые һанашообди гэдэг бэлэй.

Намартаа Николай Пантелеймонович һарын амаралтада гаража, хушын һамар суглуулхаяа тайгада ошоод ерэхэдээ, муу һураг дуулаба. Эндэхи агнуурин ажахын начальник тайга соо зелёнко тарижа, буга бишыхан туғалнуудтаяа тэндэ эдеэлдэг болоо һэн. Нэгэтэ тэдэниие, хүнһөө айдаггүй, дадашаһан бага амитадые бултыень тэрэл начальник буудажа алаһан юм. Тэрэ үеэр эндэ егереэр ажаллаха хүниие бэдэрэлгэн боложо байгаа. Николай Пантелеймонович егереэр ажаллаха хүсэлтэй байһан тухайгаа мэдүүлбэ. Агнуурин ажахын начальник тэрэнэй егерь болоһондо түрүүшээр баярлаа. Юундэб гэхэдэ, Бурдуковский ой тайгые һайн мэдэхэ байгаа. Теэд һүүлдэнь Бурдуковскиин эрид эгсэ, үнэн сэхэ зан ойлгожо, тэдэ хоёрой хоорондо зүришэлдөөн гаража эхилээ һэн. Шэнэ егерь браконьернүүдые нюдэ нюургүй тогтоодог, захиргаанай талаар хэһээдэг, тэрэ начальнигай нүхэдыешье баридаг байгаа. Тиигэһээр гэмтэ ябуулга ехээр хэжэ, начальник эндэһээ тэрьелээ бэлэй.

ЭЗЭГҮЙ ТАБАН ГЭР

Мойһоной, нохойн хоншоорой, долоогонын һөөгүүд Налимовка горхониие тойрожо, еһотойл шэмэглэлынь болонхой. Энэ голдо олон загаһад түрьеһээ хаядаг. Хадын хабшалда тодхогдоһон ангай эдеэлдэг хобтонууд тээшэ ошонобди. Байгалай эрье харагдажа, гэнтэ эндэ Николай Пантелеймонович машинаа тогтообо. Сонхыень хэрэһэлжэ модоор хадаһан эзэгүй табан гэр харагдана.

— Эндэ Катково гэжэ нютаг байһан юм. Энэ минии тоонто,—гэжэ Бурдуковский аалиханаар хэлэнэ.

...Почто зөөдэг улаашадай харгын хажууда баригдаһан эдэ табан гэрнүүдэй эзэд почто тэргэ морёор, үбэлдөө шаргаар зөөгшэдые, сүлөөгэдэ ошожо ябаһан зониие, ангуушад, загаһашадые хододоо хонуулдаг, бии байгаа эдеэгээрээ хүндэлдэг бэлэй. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай һүүлээр энэ бишыхан нютагта дүтэхэнэ бараагууд баригдажа, адаһа түмэр татагдажа, фашистнарай баранда байһан сэрэгшэдэй лагерь бии болобо. Эдэ сэрэгшэдые «арадай дайсад гэшэ» гэжэ Катковын зондо ойлгуулаа һэн. Гэбэшье, эхэнэрнүүд тэдэндэ һэмэхэнээр хартаабха, үндэгэ дамжуулдаг, эрэшүүл тамхи заладаг бэлэй. Арбан дүрбэтэй Николай тиихэдэ загаһа губшадаг артельдэ хүдэлдэг байгаа. Энэ лагериин хүнүүдэй загаһа барихаяа һалхи, шуурганай үдэршье мүүхэн онгосоор далайда гарадагые олон дахин харадаг, эрэлхэг зүрхэтэйдэнь доро дохидого тэрэ мүнөө болотор һанадаг. Баранда байгшадай бэенүүдтэнь шархын олон мүрнүүд харагдадаг һэн. Дуратайдаа фашистнарай һабарта ороогүйл хаш гэжэ тэрэ тухайдаг бэлэй. Сталинай наһа барахада үдаа эдэ хүнүүд табигдажа, лагерь үгы хэгдэжэ, Катково нютагайшье хэрэггүйдэ тооложо, хаагдаа юм. Николай Саня нүхэртэеэ хамта Улаан-Үдэдэ ажалда орохоёо ошоһон аад, түрэл хизаараа һанажа, һөөргөө бусаа һэн. Тиигээд хоюулаа леспромхоздо ажал хэдэг болобо. Бага балшар наһандаа хушын һамар суглуулхаяа тайга руу хамта ошоһон Михаил Андреев мүн лэ тэндэ хүдэлжэ байгаа. Тэрэ дайнһаа хоёр хүлгүй болоод, инвалидаар бусаа һэн. Мүнөө тэрэ Горячинскда ажаһуудаг, районой газетэдэ хүдэлмэрилдэг. Байгал далайгаа аршалха, загаһа, шубуу, ой модо тэрэл зандань үлөөхэ тухай дайнай ветеран бэшэдэг юм. Иигэжэ Андреев Бурдуковский хоёр хамтадаа ой тайгаяа аршална гээшэ.

Һаяхан тэрэ Катково нютагта мүн лэ хүреэд, һүүлдэнь угаа яаралтайгаар Михаил Андреевтэ ошоо бэлэй. Аюул тохёолдоо. Ой тайгаяа эрьежэ ябатарнь, нэгэ хэды бороо дуһалхадаа, бүхэ бүд хүүртигынь нэбтэ сооржо, бэеынь шатаагаа юм. Кислотатай энэ бороогой һүүлээр шэнэһэн мододой мүшэр бултадаа унашоо һэн. Энэ хорото бороодо оройон модод зулгы зунай эгээл һайхан хахада нюсэгэлэгдэшэһэн, хаб-харанууд зогсоо бэлэй. Тиигээд лэ нютагархин яаралтайгаар сугларжа, яаха, хээхэб хөөрэлдэбэ. Саашадаа эдэнэр яагаад ажаһуухаб? Ашанартаа хаягдаһан гэрнүүдые, харлаһан мододы, шэргэжэ байһан далайе үлөөхэгүйн тула юу хэхэ хэрэгтэйб? Энээн тухай ойн харуулшан үдэр, һүнигүй бодомжолно.

Н. КОЛЕДНЕВА.
Горячинск тосхон.

АЖАЛШАДАЙ БЭШЭГҮҮД

КОММУНИСТ ЗАНДАА ҮЛӨӨ

Мүнөө Литва тухай хөөрэлдөөн, арсалдаан хаа-хаанагүй гарана. Бусадта орходоо бидэндэ, Литвада ажаһуугшадта, энэ орёо асуудалаар олон юумэн мэдээхэ. Политическэ талаар бэеэ даанхай байдал гээшэ экономикоһоо эхилнэ гэжэ батадхаад, хүн зониие гансал республикын хүсөөр эдеэлүүлхэ, үндалуулхые һэдэбэ. Үрэ дүнгынь хэдэ эдеэнэй бүхы зүйлнүүд талоноор хубаагдадаг, бензин, мазут үгы болошоо һэн. Угаа олон зон ажалгүй үлэшоо. Үйлсэдэ урдань үзэгдөөгүй хон-жон байдал тогтонхой, бензоколонконууд хаагданхай бэлэй.

Республика дотор байгаалиин баялигууд үгы юм. Үнгэрхэдөө хайр шорой Украинын Сарны хотоһоо худалдан абадаг байгаабди. Түмэр барандаа, тоһо түлишын 97 процент ондоо тээһээ асарагдадаг байгаа. Вильнюс хото ямар яһатанай хото болоноб гээд һурабалтхай, олонхи зон «литва арадай» гээд харюусаха. Энэнь зүбтэйшье, буруутайшье. Энэ хотые 1323 ондо литва яһанай тайжа Гедиминас байгуулһан гээд домогууд хөөрэдэг. Тиимэһээ энэмнай Литвагай хото болоно. Харин малталгануудые хэхэдэ, хото байгуулагдаһаар үшөө үнинэй байшаба. Урдандаа Вильнюс польско-еврейскэ хото байһан юм. Еврейнүүд тэрээниие Шэнэ-Иерусалим гээд нэрлэдэг һэн. Мүнөө иимэ нэрэтэй еврейнүүдэй бүлэглэл газетэ барлан гаргадаг агша.

Би 1946 ондо армиһаа табигдаад, Вильнюс ерэжэ байрлаһан хүн гээшэб. Тиихэдэ хотодо литва яһатан оройдоол 1—2 процент бүрилдүүлдэг аад, мүнөө дээрэ хотын ажаһуугшадтай 50 процентдэ тоонь хүрэнэ. Вильнюсскэ ба хүршэ Шальчининскэ районуудта полягууд ба белорусууд ажаһуугшадай 90 процентыень бүрилдүүлнэ. Эдэ хоёр район үшөө хоёр жэлэй саада тээ өөрынгөө автономи тухай мэдүүлһэн гээшэ. Олон полягууд Шавенчэнскэ, Тракайска ба Вареиска районуудта ажаһууна. Дээрэ нэрлэгдэгшэ эдэ табан район 1920—1939 онуудта Польшын бүридэлдэ ородог байһан юм.

Агуухэ Илалтын 45 жэлэй аргагүй ехэ баяр нааданда бүхы совет зоной, мүн гадаадыншье гүрэнүүдэй бэлдэжэ байхадань, манай республикын мүнөөнэй хүтэлбэрилэгшэд майн 8-да радио, телевидени үгэ хэлэжэ, «хариин гүрэнэй һайндэр бү тэмдэглэе» гээд арадта хандаха юм. Гэбэшье демонстраци үнгэрхэ ёһоороо үнгэрөө.

Манай һургуулидаород ба полягуудай, литовец ба белорусуудай, еврей ба украинецүүдэй үхи хүүгэд һурадаг. Амгалан тайбан, хёмороо, зүришэлдөөгүй ажаһууна, ажаллана гээшэбди. Прибалтикада дайлалдажа, Агуухэ Илалта шэрээлсэһэн эрэлхэг буряад хүбүүд тухай олон материалнууд дайшалхы Алдар Солын музейдэ хадагалагдадаг. Һургуулиин партийна организацида 26 коммунист тоологдодог. Тэдэнэр бултадаа КПЛ—КПСС-эй гэшүүн зандаа үлөө.

П. ФРОЛОВ,
Литвагай габьяата багша.
Вильнюс хото.

Поэт Ким Ильинэй 60 жэлэй ойдо

«...ДУРСАН ШАМАЯ ҺУУДАГ ДАА»

Алтан гургалдайгаар жэргүүлхэ
Аялга дууншни зохид гээшэл.
Шэнэ зохёолнуудаа зэдэлүүлхэ
Шүлэг наһанайш шэди гээшэл.
Шүлэгшни—мэдэрэлэйш гүнзэгы худаг,
Шүлэгшни—шэнхинэмэ, бурьялма булаг,
Тобойн бодоно «Хатан-Уула»—
Түрэл дайдаяа магтан дуула.
Шүлэгүүдэйш баялигай дээжэһээ амсан,
Шэнэ зориг ухаандаа һэбэлнэб,
Шүлэгшэ хадаа шамайгаа дахан,
Шүлэгэй харгыда орохоор гэшхэлнэб.

* * *

Энээхэн шүлэг Матвей Осодоев аха нүхэр Ким Ильиндэ зорюулаа һэн. Энэ шүлэг тэдэ хоёрой нүхэсэжэ ябаһые ба хамта «Усть-Ордын үнэн» газетэдэ ажаллаһыень гэршэлнэ.

Тиихэдэ, табяад оной эхеэр, Ким Ильич энэ газетын редакторай орлогшоор томилогдоод, редакциин дэргэдэ бэлигтэй хүбүүд, басагадые суглуулжа байгаа бэлэй. Би тиихэдэ Эрхүүгэй университет һая дүүргээд, Улаан-Үдэдэ ажаллажа байгаа һэмби.

Ким Ильич һая арбан класс дүүргэһэн Матвей Осодоевые редакцида урижа асараад, журналистын ажалай амта үзүүлжэ байгаа юм. Энээн тухайнь Осодоев энэ шүлэгтөө бэшэнэ.

Тиихэдэл Ким Ильич «Усть-Ордын үнэнэй» редакцида литературна нэгэдэл бии болгоо һэн. Түрэл хэлэн дээрээ зохёолнуудые, статья болон очеркнуудые толилжо, сог дээрэ сог нэмээжэ, урма зоригоо бадараажа, тэдэнэй амжалтатайгаар ажаллажа байһыень һанахада, үсэгэлдэр болоһон ушар мэтэ һанагдана. Тэрэ хадаа эхилэн бэшэгшэдтэ зүбшэл заабари үгэхэдөө айхабтар бэрхэ байһан юм.

Ким бидэ хоёр хамта үдэжэ, нэгэ һургуулида һуража, нэгэ университет дүүргэһэншье һаа, залууһаа дүтөөр нүхэсэжэ ябаагүй һэмди. Тэрэ намһаа аха тула намайе хэрэгсээдэггүй һэн. Бага ябахадаа тиимэл гүбди даа...

Университет дүүргэжэ, улаан диплом абаһан Ким Ильич окружной газетын хүдэлмэрилэгшэ болоод ябахадаа, уран зохёол бэшэхыемнай урялдаг байгаа. Хирэ-хирэ болоод би шүлэгүүдээ редакцида эльгээдэг байгааб. Тиигэжэ түрүүшымни шүлэгүүд «Усть-Ордын үнэн» газетэдэ анха түрүүн толилогдоо һэн.

1956 ондо литературна нэгэдэлэй бии болоходонь, Марк Сергеев, Анатолий Гриловский бидэ гурбан Эрхүүһээ Усть-Ордэ хүрэжэ ерээ һэмди. Эхилэн бэшэгшэд «Усть-Ордын үнэнэй» редакцида сугларжа, эхин түрүүшынгээ суглаа хээ бэлэй.

Ким Ильич дайнай хатуу он жэлнүүдтэ үдэһэн, нилээд юумэ үзэһэн хүн һэн. Тэрэ эршэтэйгээр шүлэг бэшэжэ эхилээ. Тэрэнэй түрүүшын ном 1961 ондо ородоор Эрхүүдэ, удаань буряадаар «Хүһад шууяна нютагтамнай» гэһэн нэрэтэй согсолборинь гараһан байна.

Тэрэ сагта минии үеын зохёолшод түрүүшынгээ номуудые хэблүүлжэ, ехэ баяртай ябаад һэн. Тиихэдэ миниишье түрүүшын ном гараа һэн. Харин Ким Ильинэй ном минии номһоо нэгэ жэлээр гээгдэжэ гараа бэлэй.

Түрүүшын согсолбори... Шэнэ нэрэ, шэнэ ном, шэнэ шэнжэ, шэнэ бодолнууд. Эхилэн бэшэгшэ бүхэн лэ энээн тухай зүрхөө даран шэбшэдэг байгаа ёһотой. Шуһа мяхаараа оролдожо бэшэһэн шүлэгүүдшни согсолон суглуулагдаад, ном боложо хэблэгдэхэдэнь, ямар ехэ баяр бологшо һэм!

Ким Ильин өөрын поэтическэ харасатай, өөрын аялга дуутай, өөрсэ янзатай зохёолшон боложо, «Хүһад шууяна нютагтамнай» гэһэн гаршагтай, ногоохон гадартай нимгэхэн номынь гараа бэлэй. Удангүй Ким Ильич өөр тухайгаа «Би коммунистби» гэжэ шүлэг бэшээ һэн. Тэрэнэй творчестводо партияа магтаһан шүлэгүүд олон юм. Илангаяа тэрэнэй патриотическа, гражданска темэдэ зорюулагдаһан шүлэгүүдынь, «Москвада бидэнэр нүхэсөөбди» гэһэн шүлэгүүдэйнь цикл онсо тэмдэглэмээр юм. Гражданска темэдэ бэшэһэн тэрэнэй шүлэгүүд олиггүй һайн байдаг бэлэй.

Түрэһэн гараһан
нютагһаамни
Түүхэтэ оромни эхилээ,
Холын олон харгымни
Хуби заяамни болоолой,—

гэжэ бэшэһэн тэрэнэй шүлэгүүдэйнь мүрнүүд поэт хүнэй хуби заяанда түрэһэн нютагайнь айхабтар ехэ удха шанартайе харуулна бшуу. Бидэнэр түрэһэн нютагһаа эхилээд, түби дэлхэйдэ дурлана бэшэ аалди.

Буряад-Енгүүд нютаг, үзэсхэлэнтэ Хатан-Уула — Оһын аймагай үлэмжэ һайхан газарнууд Ким Ильинэй шүлэгүүд соо бата бэхеэр оронхой юм. Поэт хүн түрэһэн гараһан тоонто нютагаа магтангүй байжа шадахагүйл. Юундэб гэхэдэ, нютагаа магтаха — ямаршье зохёолшын нангин уялга болоно бшуу.

Хуһата нюрган Байгалай эгсэ эрьеһээ
Хүлжэн баруулһан нэгэ һалааш.
Үльгэрэй баатарнууд мордогшо һэн эндэһээ
Үгытэй зондоо жаргалай түлхюур асархаа.

Иигэжэ холохоноһоо эхилжэ, түрэл нютаг тухайгаа һайн шүлэг бэшээ бэлэй.

«Хатуу-Уула» гэжэ нэгэ шүлэгөө тэрэнэй нэрлэһэниинь гэмшэлтэй. Хожом би антологидо тэрэ шүлэгынь оруулхадаа, «Хатан-Уула» гэжэ нэрынь һэлгээ һэм. «Якутска тракт», «Эндэһээ баһа Москва»— тус тустаа һайн шүлэгүүд.

Ким Ильич эхэнхи шүлэгүүдээ «дүрсэлэн» бэшэдэг бэлэй. Уран зохёол, илангаяа поэзи гэгшэ уран һайханаар үгэлжэ хэлэһэн дүрсэнүүдһээ дулдыдаһан байха зэргэтэй бшуу. Имагтал миин тооложо гү, али юрэнхы үгэнүүдээр шашажа болохогүй гэжэ мэдээжэ гэшэ ааб даа.

К. Ильинэй түрүүшын ном тэрэнэй түрүүшын ехэ туйлалта болоо бэлэй. Саашадаа поэдэй амжалтын «дабаануудые» дабан гараһыень булта һайн мэдэжэ байнабди. Тэрэ поэзиһээ гадуур прозоор олон зохёолнуудые бэшэһэн байна. Тэрэнэй хурса гүүрһан дороһоо олон очерк, репортаж, элдэб янзын статьянууд олоороо һубарин гараһан юм. Поэт журналистикада олон жэлээ зорюулаа гээшэ ааб даа. Энэ замые уран зохёолшо бүхэн гаталжа гараха уялгатай юм. Хэды ехэ бэлиг шадабаритайшье һаа, журналистын ажалые мэдэхэгүй хүнүүдтэ уран зохёолой орьёл өөдэ махаһанай үлүү байдаг даа. Энэ шатые гаталһан хүнүүдэй нэгэниинь болохо Ким Ильин рассказуудһаа эхилээд, томо гэгшын түүжанүүдые бэшээ юм.

«Жаргал өөрыншни гарта» гэһэн тэрэнэй түүжа 1964 ондо Буряадай номой хэблэлээр гараһан байна. Автор энэ номоо намда бэлэглээ бэлэй. Энэ зохёолынь тон һайн түүжа боложо шадаашьегүй һаа, тэрэ нангин үүргые дүүргээ гээшэ ааб даа.

Ким бидэ хоёр Буряадайнгаа үргэн тала хизаараар нилээд ябажа гараһан байнабди. Тэрэ харгынгаа ханида гамтайгаар хандадаг, досоош орожо ядан байдаг һэн. Ким Ильич хүн талаараа зохид зантай бэлэй.

Мүнөө би залуу ябахадаа наһа бараһан нүхэдөө халаглагшаб. Тэрэнэй жэжэхэнээр бэшэһэн гар бэшэгүүд нюдэндэмни ото харагдаһандал болодог. Саарһа гамнажа (дайнай хатуу жэлнүүдтэ юумэ гамнажа һураһан гэжэ мэдэхээр) зурытар таталууһан мүрнүүдынь һанаандаа һэргээгшэб.

Халюурма һайхан
Хатан-Уулымни оройгоор,
Бурьялма баян
Буряад-Енгүүдэйм хаягаар
Үглөөнэй һэбшээн
Үүрэй толо сасана.
Түрэл нютагайм
Түрүү хүбүүд олоороо
Бата зоригтой,
Бардам омог аялгаар
Баяр дүүрэн
Үдэрөө угтан жагсана.

Ким Ильич!.. Мүнөөшье нютагайш хүбүүд шамайе һайн һайхан үгөөр дурсан «Манай Ким»— гэлдэжэ, мэндэ ябаһан шэнгеэр дурдан шамаяа һуудаг даа.

Буряад-Енгүүдэйш хаягаар
Үглөөнэй һэбшээн үлеэһээр,
Үүрэй толон сасарһаар...

Буряад хэлэнэй байгаа сагта поэдэй сэсэ мэргэн мүрнүүдынь, тэрэнэй уран бүтээлнүүдынь, аялга һайхан дуунуудынь хэзээдэш мартагдахагүйл.

В. ПЕТОНОВ,
поэт.

Ким ИЛЬИН

ХУҺАД ШУУЯНА НЮТАГТАМНИ

Хүһад шууяна Оһодом,
Хун шубууд ниидэнэ.
Хуур, лимбэ донгодон,
Хуримай дуунууд зэдэлнэ.
Иимэ аялгаар, Оһомни,
Эдир багаһаам уряаш.
Нютагни, түрэл нютагни,
Нюужа болохо аал
дурааяа!

Шинии хүнүүд,
Шинии хүлэгүүд,
Шинии ажал,
Шинии хүгжэм —
Хүбүүнэйш зүрхэндэ
Хүнхинэн хүгжэлэй.

Түрүүшынь шүлэгэй
Эхин боололой.
Он жэлнүүдэй ошоходо,
Оһым хизаар үргэдөө.

Сагаан далайһаа Номгондо,
Сарюун Кавказда хүрөө...

Түрэһэн гараһан
нютагһаамни
Түүхэтэ оромни эхилээ.
Холын олон харгыдшни
Хуби заяамни боололой.
Хүһад шууяна Оһодом,
Хурын уһан мэлмэрнэ,
Хэтэдээ сэнхир
огторгойдом
Хэмэл одод ниидэнэ.

Амтата агааршни аршаандал
Ами бэеым сэлмээнэ.
Али бүхы ажалда
Алхалан ябахым юрөөнэ.

Шинии нэрэ,
Шинии соло,
Шинии зориг,
Шинии хэрэг,—
Хүбүүнэйшни зүрхые
Хүлгүүлнэ одоо.

Түрүүшынь шүлэгэй
Түүхэ болоо.

1959 он.

ХАРА ДАЛАЙН ЭРЬЕДЭ

Нарайдал, номгон лэ
заримдаа далай,
Нааршаан дуурана шүлүүн
үлгыдөө.

Хүхэ торгоор миралзан
япалзалай

Хүнжэл огторгой сэлмэг
үндэрһөө.

Хада руу кипарисууд
һубарин,

Харуулда зогсобод,
нойрынь һахижа,

Амяа һэбшээн дапкнуудаа
дэлин,

Аалиар миһэрнэ,
долгинуудаа таалажа...

Гэнтэ далай унтаһанаа
һэрижэ,

Гэнэхэн басагандал наадан
һаргаба.

Сэлмэг нюурынь эрдэнеэр
сэсэржэ,

Сэгээн долгид эрьелдэн
хатарба.

Огторгойшье хүхэ,
далайшье хүхэ,

Оршон тойрон эрьенүүдшье
хүхэ!

Алта мүнгөөр ялараһан далай
Алупкын дэргэдэ
харалайб!

Ажабайдал дэлхэй дээрэ
үшөө

Амар тайбан гэхээр бэшэл.
Хара далай һалхинһаа
сошоод,

Хаалн шууяал һаа,—
зада энэл!

Хабсагай хамаагүй —
бата зандаа,—

Хабаяа хүнүүд хубаалдаһан
байгаал.

Бетоноор эрьеын
хушаатайшье һаа,

Бэлэн байгыт задые
угтахаар!

1960 он.

МЭРГЭЖЭЛТЫН ЗҮБШЭЛ

БЭЕЭ ХҮДЭРЖҮҮЛХЭ

Зумнай одоошье түлэг дундаа оробо даа. Хүнүүд ехэ, багагүй наранай элшэ тээшэ тэгүүлнэ. Юундэб гэхэдэ, наранай элшэ гээшэ хүнэй бэе махабадые бата бэхи, хүдэр болгодог, шуһанаймнай эрьесэдэ һайнаар нүлөөлдэг байна бшуу. Наранай элшэнүүдэй нүлөөн доро арһан соомнай тусгаар эдэбхитэй бодосууд болон витаминууд бии боложо, минеральна тон шухала, илангаяа яһанай бүридэлдэ ба нервнэ системэдэ хэрэгтэй кальций болон фосфорой шанаржахада туһалдаг юм. Наран гээшэ юрэнхыдөө хүнэй бэе махабадай үбшэндэ болон али болохоор тэрэниие хорлохо юумэндэ эсэргүүсэхэ шанарыень дээшэлүүлдэг байна.

Хэды тиигэбэшье наранай элшэнүүд заримдаа аюултайшье байдаг юм. Тиимэһээ ухаансараар хэрэглэхэ хэрэгтэй. Наранда дүрөөгүй сагаан арһан элшэдэнь шатахаяа һанадаг. Тархияа болон нюураа наранһаа халхалагты. Мүн мүрнүүдээ, нюргаяа ба хамараа хамгаалха хэрэгтэй.

Наранда шаруулха гээ һаа, бэеэ гансата нюсэгэлэнгүй, түрүүшээр самсатай ябаха юм. Тиин бэеэ бага багаар дадуулһаар, майкаар, нюсэгөөр ябажа эхилхэ хэрэгтэй.

Үглөөнэй 7—8 часһаа 10 час хүрэтэр, үдэшэ 5—6 часһаа хойшо шараһан наранай элшэ хүнэй бэедэ эгээл һайнаар нүлөөлдэг. Наранай радиацяар эгээл баян үень 11 часһаа 13 час хүрэтэр үргэлжэлдэг.

Наранда шаруулжа эхилэлгээ (наранай ванна) 10—15 минутаһаа удаан болгохо хэрэггүй. Тиихэдээ нэгэ тээшээ хараһан шэгээрээ байхагүй, харин эрьелдэжэ, бэеынгээ хажуу бүхэниие аб адляар шараха шухала. Энэ үедөө тархияа хүнгэн сагаан пулаадаар боохо гү, али толгой дээрээ шүхэр бариха хэрэгтэй. Наранда шаруулһан сагаа бага багаханаар ехэ болгожо, 1,5 час хүргэжэ болохо юм.

Хэмһээ хэтэрмэ шаралга гээшэ туһа хэдэггүй, харин гансал тодхор шэрэдэг юм. Ушарынь гэхэдэ, нервнэ болон зүрхэ-һудалай системэнүүд түрүүшын ээлжээндэ хубилжа, хүндэ хойшолонтой байжа магад.

Наранда удаан байхадаа, хүнэй бэе ехээр халажа, толгой үбдөөд, эрьеэд, унажа болохо. Заримдаа бөөлжүүлдэг, шэхэн соо шууядаг, нюур улайдаг, халуурдаг. Наран доро унтажа огто болохогүй. Тиигээ һаа, бушуу һүүдэртэ орожо, духа, тархидаа хүйтэн жэн табижа, бэеэ түргэн хүргэхэ шухала.

Хүнэй бэе халуун наранда дададаг юм. Тиигэбэшье хэтэржэ, нэтэржэ болохогүй. Нюсэгэн бэеэрээ ажаллажа ябахада яанаб? Заал һаа, зорюута шаража хэбтэгты гэжэ хэлэнэгүйб. Бэеэ зүбөөр шаража, хүдэржүүлхэдэ, ехэл һайн ха юм даа.

Зундаа шэл шонхоргүй, сэбэр газараар хүл нюсэгөөр ябагты. Хүнгэхэн, урдуураа һула, хамсыгүй хубсаһа шадаха зэргээрээ үмдэгты.

Гэхэ зуура, бэе махабадаа бүхэжүүлхэ, хүдэржүүлхэ хэрэгтэ уһан айхабтар ехэ удха шанартай. Һайнаар норгоод, бажуужархиһан полотенцээр бэеэ һайса үрөөд, һүүлээрнь хуурай бүдөөр аршадаг юм. Норгоһон полотенцээр аршалган өөрын заабаритай байдаг. Эгээл түрүүн хүл, гарһаа эхилээд, нюрга, һээрэ, хүзүү, үбсүүгээ, гэдэһээ гээд аршадаг юм. Эгээл түрүүн 30—32 градус дулаан уһаар угаажа эхилдэг. Тэрэнээ нэгэ-нэгэ градусаар хүйтэн болго болгоһоор 16—18 градуста хүргэхэ хэрэгтэй. Тиигэбэшье бэе дээрээ уһа адхалга гү, али душ абалга—һураггүй аша үрэтэй байдаг. Тэрэниие 32—34 градус дулааһаа мүн лэ 16—18 градус болотор хүргэдэг юм.

Хүлнүүд дээрээ уһа адхахада, бэедэ аргагүй туһатай гээшэ. Тиихэдээ хүлнүүдээ хүйтэн, халуун уһанда һэлгэжэ байжа хээ һаа, ашаг үрэнь ехэ байдаг.

Зунай үедэ уһанда һайсал орохо хэрэгтэй юм ааб даа. Уһанай урасхал, даралта, һалхик, наран—эдэ бүгэдэ бэе махабадта ехэ һайнаар нүлөөлдэг юм. Уһанда умбаха саг 2 минутаһаа 10 минута хүрэтэр лэ үргэлжэлхэ зэргэтэй. Уһанда оробол, уһан соо согсойжо һуунгүй, тамарха, хүдэлхэ шухала.

Үлэн бэе дээрээ гү, али эдеэлэмсээрээ уһанда бү орогты — аюултай. Эдеэнэй һүүлээр адаг 1,5—2 час үнгэрһэн байха зэргэтэй. Шунгаһанай һүүлээр нойтон бэеэ аршаад, нойтон хубсаһаяа һэлгээ һаа дээрэ. Юундэб гэхэдэ, нойтон хубсаһан бэе хайража, үбшэнэй шалтагааншье болоо магад.

Һалхигүй, сэлмэг, дулаан үдэр уһанда орогты. Агаарай температура 23—24, уһанайхи — 20—22 градус дулаан байгаа һаа, һайн юм.

Иигэжэ, хүндэтэ нүхэд, зунай һайхан хаһаһаа эхилжэ, бэеэ бэхижүүлжэ, үбшэ хабшанда диилдэхээр бэшээр хатуужуулжа эхилэгты. Ехэ, багааршье һаань, нойтон полотенцээр үрэжэ эхилээд, намар, үбэл, хабартаа үргэлжэлүүлжэ, үрэжэл байгты. Тиигэбэл аша туһыень сэгнэхэт даа.

Е. ЯКОВЛЕВА,
республикын врачебно-физкультурна диспансерэй врач.

ТАСС
ХИЛЫН СААНАҺАА

СССР-тэ ТУҺАЛХА ГЭЭШЭ ГҮ?

...РЮССЕЛЬ. Бельгиин ...лэл хотодо баруунай ...нги 24 оронОй гадаа... хэрэгүүдэй министр... уулзажа, ГДР-тэ, Бол...да, Чехословакида, Юго...ида экономическа ба ...нсова туһаламжа үзүүл...эжэ шиидхэбэ. Поли...скэ реформыень дэм... дэлгүүрэй экономи... оролгыень хүнгэдхэхэ зорилготойгоор Польшодо, Венгридэ иимэ туһаламжа үнгэрэгшэ жэлһээ эхилһэн байна.

СССР-тэ экономическа ба финансова туһаламжа үзүүлхэ талаар һанамжануудаараа андалдалга энэ уулзалга дээрэ болоо. Хьюстондэ болохо баруунай томо 7 оронОй гүрэнэй ба правительствануудай толгойлогшонорой зүблөөн дээрэ тус асуудал хаража үзэгдэхэ юм. Энэ асуудалаар Советскэ Союзтай үнгэргэгдэхэ консультацинуудай тухайгаа мэдээсэжэ байхыень Европодохи нэгэдэлнүүдэй комиссида министрнүүд уялгалба.

ПАРИЖ. Францин промышленностиин министрэй дэргэдэ байдаг министр-делегат Оливье Стирн отставкада гараба. Олондо мэдээжэ болоһон шаг шуулата ушарай һүүлээр тэрэ тушаалаа орхихо баатай болоо. Правительствын хэдэн гэшүүдэй хабаадалгатайгаар Стирнэй хүтэлбэрилгэ доро «Дэбжэлтын генеральна штабууд» гэжэ семинар хэдэн үдэрэй саана үнгэргэгдэхэдэ, тэрээндэ хабаадаха хүн зониие оложо ядахадаа, 200 хүниие хүлһэлжэ семинарта бааһалгаһан байна гэжэ элирээ.

Правительствын зургаанууд, тэдээндэ зүрюу бодол баримталдагшье эмхинүүдшье «Стирнэй хэрэгые» һайшаанагүй. Мүнөө хүтэлбэрилжэ байһан социалис партиин элитэ ажал ябуулагша, оборонын министр Жан-Пьер Шевенманай» сэгнэһэнэй ёһоор, энэ болоһон ушар «нийтын ажабайдалай нилээд муудажа байһые гэршэлбэ».

Нэгэдэмэл Германиин ниислэл тухай

БОНН. Өөһэдынгөө эд бараа мэдээжэ болгохын тула автомобильнуудые хэрэглэдэг фирмэнүүд болон кампаниинууд Бонн хотодохи өөһэдынгөө автомашинануудта реклама хэхынгээ хажуугаар «Бонн ниислэл хото зандаа үлэхэ» гэһэн уряа бэшэдэг болобо. Рейн мүрэн дээрэ оршоһон ниислэлэй аша туһада хэгдэһэн «ойлгуулламжын шэмэ хүдэлмэри» үдэр бүри үргэдэжэ эхилээ. Гэхэ зуура Берлиниие ниислэл болгоёбди гэһэн һанамжатай политигууд мүн лэ олошорно.

Ерээдүйдэ абтаха шиидхэбэри Берлиндэшье, Бонндошье хохидол бү үзүүлэг лэ гэһэн һанамжа эндэхи газетэнүүд баримтална. «Берлиниие хэрбээ шэлээ һаа Рейн мүрэн дээрэхи хотодо ехэ хохидол үзүүлэгдээ гэжэ тоолохо хэрэггүй» гэжэ «Генераль-Анцайгер» газетэ бэшэнэ, «Немец арадай түргэнөөр нэгэдэжэ байһан хэрэгтэ Нэгэдэмэл Германиин ниислэл тухай асуудал яаралтайгаар шиидхэгдэхэ ёһогүй» гэжэ «Вельт» газетэ тоолоно.

Сурхарбаан-90

АРАДАЙ НААДАН АБЬЯАСТА

НЭГЭДЭХИ ҮДЭР

Мүнөө зунай найр июлиин 7-ной үдэрэй дууһаад, үдэшын наранай урга тудан улайржа байхада, республикымнай 25 жэлэй ойн нэрэмжэтэ стадион дээрэ эхилбэ. Зунайхяар хүнгэхэнөөр хубсалһан улад зон эртээнһээ сугларжа, туд тудтаа һууринуудаа эзэлээд һууба. Стадионой ногоон дүрбэлжэн талмайн хойто захада хэдэн һэеы гэрнүүд жэрылдэнэ.

Гэнтэ үхэр бүрөөгэй һүрөөтэй абяан эздэлээд, хазаар моритон харагдаба. Ара энгэртээ ялагар тоборюулгануудтай хуяг дуулга үмдэһэн, гартаа жадатай зээрдэ, хула, соохор моридые унаһан сэрэгшэд нара зүб горoo хэн хатаруулһанай удаа дунда байһан һэеы гэрэй сэргэдэ ошожо бууба. Энэ хадаа хори буряадуудай эрэлхэг хүбүүдэй нэгэн — Барга баатар нүхэдөөрөө морилбо гээшэ. Үльгэр домогто ороһон манай элинсэгүүд заяата наһандаа ябахадаа, ута дэлһээ шэлгээжэ, найман дэлим шэхээ һэртылгэжэ, омог дорюунаар инсагаалһан бэльгэн хээр мориидоо унаад, уужам үнжэгэн талаараа һайбарлан хатаруулдаг һэн ха гэжэ эгээл энэ үедэ һанаадхихада, сэдьхэлдэ гунигтай болоодхёо һэн.

Барга баатар эндэ байһан байлгуур сооһоо үндэһэн аягада сагаан эдеэнэй дээжэһээ юулээд, дүрбэн зүг, найман хизаар руу сүршэбэ. Тиигэһээр холо ойрын нютагуудһаа айлшад буужа эхилбэ. Залаатай шобогор малгайтай, хээ угалзаар хязалагдаһан хубсаһатай эрэшүүл, шүрэ, хуба болон мүнгэн зүүдхэлтэй, боолто, шэбэргэлтэй эхэнэрнүүд олоороо ерэбэ. Уг изагуур бүхэнэй түлөөлэгшэдые зошо зантай Барга баатар хүндэмүүшээр угтаха зуураа, үндэр һайхан үреэлнүүдые түхөөнэ:

...Ойхон үндэр баабайтан,
Баргажанай найман обогтон,
Бүгэдэ таанадтаа
Барга баатарһаа мэндэ!
Сэлэнгэ, Борьёодо
һууриждаһан
Арбан дүрбэн эсэгынхид,
Үнэр баян таанадтаа
Үлзы үреэлээ үршөөнэб!

Хорёодойн Шаралдай хатанһаа түрэһэн Галзууд, Хуаасай, Хүбдүүд, Шарайд, Гушад гэгшэд ута шэрээгэй саана жабдан дээгүүр жэрылдэн һууба. Тэдэнэй хойноһоо Хорёодойн Нагаадай хатанһаа түрэһэн Харгана, Батанай, Бодонгууд, Худай, Сагаан, Хальбан ерэжэ, һуурияа эзэлнэ. Удаань Байгалай баруун бэедэ түбхинэһэн буряад угсаатанай эсэгэнэр Харануд, Хурамша, Ользон, Ашабагад, Буумал, Алагуй гэгшэдэй ерэхэдэ, Барга баатар мүн лэ хүндэмүүшээр угтан абаба. Баргажанай, Сэлэнгын, Захааминай, Түнхэнэй буряадуудай аха захатан һубариһаар ерэжэ, Барга баатарай хүндэлэлдэ хүртэнэ. Уг отог бүхэнэй түрүүшүүл һууриһаа бодожо, оёоргүй сэнхир огторгойдоо, хүжэ ногоон газар дайдадаа, арюун тунгалаг уһа мүрэндөө сагаан эдеэнэйнгээ дээжэһээ сүршөөд, һайн һайхан үреэлнүүдые хэлэһэн байна.

Энээнэй удаа Барга баатар аягатай дээжээ алад дээгүүр сасаһанай удаа:

Буряад монгол угсаатанай
Булта сугларһан тайлган
дээрэ
Гуламтын эзэн Сахядай
үбгэнии
Үнэр ехэ Санхалан
хатантайнь,
Үри хүүгэдтэйнь сугтань
Тайлганай ехэ галые
Тахихыень уринабди! —
гэбэ.

Сахядай үбгэн Санхалан хатантаяа, олон үхибүүдтээ талмай дээрэ гаража, үндэр газарта тодхогдоһон мантан томо наһата соо тайлганай Ехэ зула бадарааба. Тиигээд бултанда хандажа, Сахядай үбгэн хэлэбэ:

...Буряад-монгол
угсаатамни!
Шэн Сүмбэр агуула мэтэ
Согтой омог ябагты!
Шандамани эрдэни бариһан
мэтэ
Жаргалтай һайхан һуугты!

Уг отог бүхэнэй түлөөлэгшэд хамтаараа горoo хэн дуулана. Хатар нааданай түгэсэхэдэ, Барга баатар урда гаража, үгэеэ хэлэбэ:

Үлзы хэшэг үршөөдэг
Үлгэн Дэлхэймнай, бууж
ерыт!
Уужам сэлгеэ дайдыемнай
Ундан уһаар сүршэгшэ
Уһан мүрэнэй эзэн —
Үлзы ехэтэ Лусууд хаан!

Үндэр Тэнгэри, Үлгэн Дэлхэй, Лусууд хаан гараа һунгажа, Барга баатарай гуйлтые тогтоожо абаһанаа мэдүүлээд, дахуулжа ерэһэн хүбүүд, басагадтаяа хатар гүйсэдхэбэ. Энэ хатар наадан ирагуу һайхан аялга хүгжэм доро үнгэрөө һэн. Энээнэй һүүлээр талмай дээрэ байһан бүхы зон хамтаржа, үргэн дэлисэтэй ёохор наада эхилбэ. Һайндэрые харахаяа ерэһэн зон тэдэнэртэй ниилэжэ, дүхэриглэн хатараа, дуулаа һэн. Гар гараа хам барилсаад, хүхилдэн ябаһан эдэ бүхы зоной нюур шарайе харахадаа, эдэнэр һанаа бодолоороошье, сэдьхэлээрээшье бэе бэедээ дүтэ болоһон шэнгеэр намда һанагдаа һэн.

Оёоргүй сэнхир огторгойдоо, хүжэ ногоон газар дайдадаа, тунгалаг хүхэ уһа мүрэндөө сагаан эдеэнэйнгээ дээжэһээ үргэхэдөө, амгалан ажабайдал, дундаршагүй зол жаргал үршөөһэн улад зоной сагаан сэдьхэлэй һанал хүсэл үнэн лүндэн боложо гүйсэхэнь болтогой. Үндэһэ яһатан бүхэндэ үгэ хүүрээ ойлголсожо, эбтэй эетэйгээр ажаһуухаһаа, ой мододоо, гол горходоо үргэхэ, харахаһаа ондоо сэбэр һайхан хүсэл бодол үгы хэ юм даа.

Түгэсхэлдэ энэ гоё һайндэрые харуулһан зоноо нэрлэхэ ёһотойбди.

Шэхэнэй шэмэг, нюдэнэй хужар болоһон энэ наада харуулһан уран һайханай коллективүүд гэхэдэ, Агын автономито округой Шулуутайн соёлой байшангай «Алтаргана», Усть-Ордагай автономито округой түб һууринай соёлой байшангайхид, Загарайн районой Асагадай «Үдын толон», Северобайкальск хотоһоо эвенкнүүдэй «Гоюн» ансамбль, Захааминай районой Дүтэлүүрэй соёлой байшангай коллектив, Улаан-Үдэһөө «Наран-Гоохон», «Магтаал», «Уряал», «Тоонто», «Наадан дээрээ», «Лотос», «Байгалай долгинууд», «Бульжамуур» болоно.

Д. ДАМБАЕВ,
манай корр.

ХОЕРДОХИ ҮДЭР

Ехэ тайлганай найр зугаагай хоёрдохи үдэрынь республикын ипподром дээрэ үргэлжэлүүлэгдэе. Одоол эндэ эрын гурбан наадан боложо, сугларагшадай дунда һонирхол татаха ёһоороо татаа бшуу, һайндэрэй зугаа элбэгтэй наадан хабаадахаяа республикын районууд өөһэд өөһэдынгөө суглуулагдамал командануудые эльгээһэн байба.

Үглөөнэй 11 часһаа спортсменүүдэй парад-жагсаал боложо, ипподромдо сугларагшадай урдуур үнгэрнэ. Эдэнэрэй дунда һур харбалгаар, бүхэ барилдаагаар, гиир үргэлгөөр, мори урилдаагаар жэл бүри эрхимлэжэ гарадагаараа холо, ойгуур суурхаһан спортсменүүд олон. Парад-жагсаалые хүтэлбэрилһэн бүхэсоюзна категориин судья, Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институдай физическэ хүмүүжүүлгын кафедрые даагша В. Л. Балдаев, һайндэрые үнгэргэхэ эмхидхэлэй комитедэй түрүүлэгшэ, арадай депутадуудай Улаан-Үдын городской Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ А. Ф. Абрамов, республикын физкультура болон спортын талаар Гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ В. П. Кондаков хоёрто спортсменүүдэй һайндэрэй жагсаалда сугларһан тухай элидхэбэ.

— Хүндэтэ манай айлшад, республикын ажалшадай түлөөлэгшэд, спортсменүүд! Мүнөөдэр Улаан-Үдэ хотодо хоёрдохи үдэрөө үнгэргэгдэжэ байгаа республикынгаа мүндэлһөөр 67 жэлэй ойн баярай һайндэрөөр бүхы республикын хүтэлбэрилэгшэдэй зүгһөө үнэн зүрхэнһөө амаршалхыемни, мэнэ гэһээр эхилхээ байгаа наадануудта хабаадахаяа ерэһэн спортсменүүдтэ амжалта түйлахыень хүсэхыемни зүбшөөгыт! — гээд А. Ф. Абрамовэй амаршалхадань, альга ташалган шааяшана.

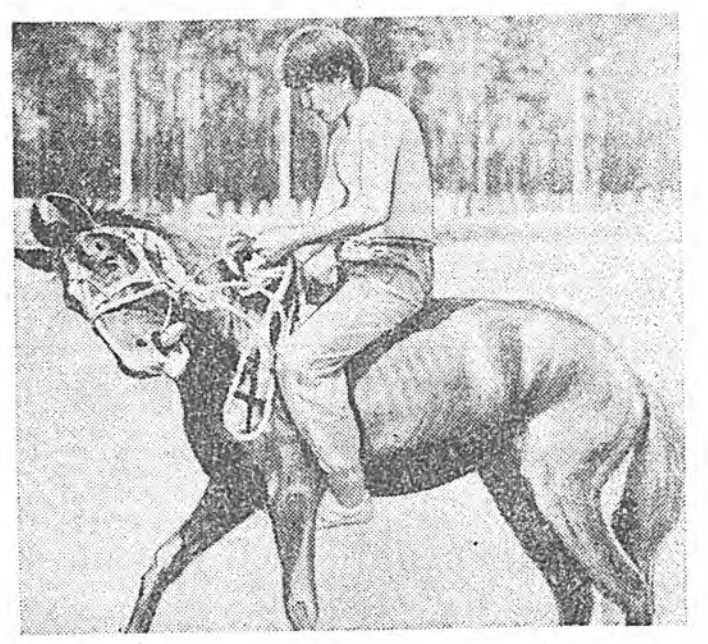
Бүлэг спортсменүүдэй нааданай туг үргэһэнэй һүүлээр СССР-эй Гүрэнэй Гимн һүр жабхалантайгаар сэдэлбэ. Нааданай тугые Ажалай Улаан Тугай ордено авиационно заводой хүдэлмэришэн, дүрэ буляалдалгын барилдаагаар СССР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө тэмсэгэн Улаан-Үдэдэ үнгэргэгдэһэн мүрысөөндэ бронзо медальда хүртэһэн Александр Бардаханов, Захааминай районой Үлэгшэнэй дунда һургуулиин физкультурын багша, Буряадай АССР-эй физкультурын габьяата хүдэлмэрилэгшэ, республикын зунай соёлой спортын табадахи нааданай эрхимэй эрхим һур харбагша Шагдар Хазагаев, «Динамо» бүлгэмэй спортын талаар инструктор, РСФСР-эй чемпион Владимир Актинов гэгшэдэй үргэһэнэй һүүлээр сугларагшадай үнинэй хүлеэһэн мүрысөөнүүд эхилээ һэн.

Ипподромой талмайн тэг дунда түхеэрэгдэһэн тусхай ендэр дээрэ буряад барилдаагаар мүрысөөн эхилбэ. Эндэ 60, 70, 82, 92 килограммһаа дээдэ шэгнүүрнүүдтэ барилдажа, буряад арадай барилдаанай мэхэ гохо харуулна, дүрэеэ буляалдана. Хэдэн часай туршада үргэлжэлһэн мүрысөөндэ өөһэд өөһэдынгөө шэгнүүрнүүдтэ илажа гараһан бүхэнүүд һайндэрэй чемпионой улаан торгон лентээр, үнэтэ бэлэгүүдээр шагнагдаа.

— Республикын Сурхарбаанай чемпионой нэрэ соло буляалдахаяа бүхы районуудһаа гадна, Усть-Ордын, Агын национальна округуудһаа, аха дүү Монголой Арадай Республикын Сүхэ-Баатар хотоһоо хамтадаа 80 бүхэ ерэһэн байгаа. Бидэнэр шэлэн тодоруулха мүрысөөгөө үсэглэлдэр эхилээд, мүнөөдэрэй барилдаанда шэгнүүр бүридэ найман эрхим барилдаашадые үлөөгөөд хүрэжэ ерэбэ гээшэбди, —гэжэ мүрысөөнэй ахамад судья, урдандаа дүрэ буляалдалгын барилдаагаар Европын чемпион байһан Олег Алексеев нааданай эхилхэдэ мэдээсэнэ.

Жаран килограммай шэгнүүртэн сооһоо авиационно заводой слесарь, дүрэ буляалдалгын барилдаагаар СССР-эй спортын мастер Юрий Сандаков чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэнэ. Сандаков спортын мастер Цыденжап Гулгеновтэй һүүлшын тулалдаанда барилдахадаа, нүхэрөө гоёхоноор мэхэлэн унагааба.

Нүгөөдэ — 70, 82, 92 килограммһаа дээшэ шэгнүүртэн сооһоо Александр Бардаханов, Юрий Майдарханов, Алдар Гончикжапов гэгшэд чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Манай айлшадай дундаһаа барилдаһан бүхэнүүд МНР-эй Бямба, Усть-Ордын Николай

Озонов гэгшэд гурбадахи һуури эзэлһэн байба. Энээнэй удаа буряад барилдаанай ёһоор, эрхимэй эрхим бүхэ гэһэн нэрэ зэргэдэ хүртэхын түлөө шэгнүүр бүридэ тодоржо гараһан бар хүсэтэн дахинаа бодохо болобол даа. Тиихэдэ бүхэнүүдтэй хүсэ шадалаа туршалсаха дуратайшуул, үнгэрэгшэ жэлэй нааданда эрхим бүхын нэрэ солодо хүртэһэн Сергей Пашинский, айлшан хүбүүд Бямба (МНР), Логинов (Усть-Орда), Дашицыренов (Ага) гэгшэд баһал бодобо.

70 килограммай шэгнүүртэй Александр Бардаханов, 60, 82 килограммтай бүхэнүүд Сандаков Майдарханов хоёрые диилэжэ, удаадахи ээлжээндэ хэнтэй тулалдахаяа хүлеэжэ һуугаа һэн. Юуб гэхэдэ, хүндэ шэгнүүртэ үнгэрэгшэ жэлэй чемпион Сергей Пашинский Илья Логинов хоёрой хэнэйнь диилэхые хүлеэхэ баатай болоо һэн. Мүнөө хүндэ шэгнүүртэ шалгарһан Гончикжапов Майдархановта шүүгдэһэн байгаа. Хүндэ шэгнүүртэй Сергей Илья хоёр нилээд удаан барилдажа, хара хүлһөө һайсахан гоожуулаа. Эндэ Сергей нүхэрөө одоошье диилэжэ, Бардахановтай барилдаха болоно. Сергей урда тээнь МНР-эй бүхэ Бямбатай аяар арбан гаран минута соо тулалдажа, эсэһэншье байжа болоо. Һүүлшын барилдаанай болохо сагай ерэхэдэ, «Сергей Пашинский бэртэһэн байжа, Александр Бардаханов барилдангүй, «Сурхарбаанай эрхим бүхэ» гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэбэ»— гээд соносхобо...

Ипподром дээрэ түхеэрэгдэһэн нүгөөдэ талмай дээрэ һур харбагшад мэргэнээ туршалсажа, туха сүлөөгүй. Бүхы районуудһаа ерэһэн командануудай дундаһаа Хурамхаанай районой суглуулагдамал команда эрхимлэжэ, наадануудай чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байна.

— Командын гэшүүд бүхы сайнуудта һайн үрэ дүн харуулжа, олоной дундаһаа шалгаржа гараа. Илангаяа Хурамхаанай дунда һургуулиин һурагшад Туяна Содномова, Аюна Таряшинова, Эдик Раднаев гэгшэд олон очконуудые абажа, үетэн нүхэдэйнгөө дундаһаа шалгаржа шадаһан байха юм, — гэжэ һур харбалгаар СССР-эй спортын мастер Анатолий Гармаев хөөрэнэ.

Бусад командануудай дундаһаа Агын округой, Загарайн районой спортсменүүд хоёрдохи, гурбадахи һууринуудые эзэлжэ шадаа.

— Энэ юу гэршэлнэб гэхэдэ, нэн түрүүлэн, али районуудай хүтэлбэрилэгшэд, тренернүүд спортдо анхаралаа ехээр хандуулнаб, тэндэл амжалта түйлагдана гээд гэршэлнэ. Байгша ондо үнгэргэгдэһэн ехэ наадануудта хабаадаһан олонхи һургуулинуудай һурагшад һайн һорилготой байһанаа харуулжа шадаа, — гэжэ мүрысөөнэй ахамад судья, һур харбалгаар уласхоорондын классай СССР-эй спортын мастер Аркадий Бутхаев зүб тобшолол хэнэ.

Өөр хоорондын дунда үнгэргэгдэһэн мүрысөөндэ эдиршүүл сооһоо Загарайн районой Виктория Петрова, Агын буряадай национальна округой Дарима Санжимитупова, Жаргал Цыбенов, Хурамхаанай районой Аюна Таряшинова, Эдик Раднаев, Захааминай районой Цыденов гэгшэд эрхимлэжэ, түрүүшын гурбан һуури эзэлһэн байба.

Спортын ветерануудай дундаһаа Баргажанай, Хурамхаанай, Захааминай районуудай һур харбагшад Д-Н. Р. Эрдынеев, Д. Гармаев, В. Ц. Цыбенов гэгшэд шалгарһан байгаа. Агын округой М. Архипов, Г. Архипова, Улаан-Үдын А. Хамнигадаев, Усть-Ордын И. Аюшеев, Загарайн, Хурамхаанай районуудай Н. Домышева, Т. Содномова гэгшэд эрхимлэжэ, түрүүшын гурбан һууринуудтаа гараһан байха юм.

Гиир үргэлгөөр үнгэргэгдэһэн мүрысөөндэ Железнодорожно, Сэлэнгын районуудай «Динамо» бүлгэмэй, командануд түрүүшын гурбан һуури эзэлжэ, өөһэд өөһэдынгөө суглуулагдамал командын гэшүүдые, түлөөлэгшэдые баясуулаа.

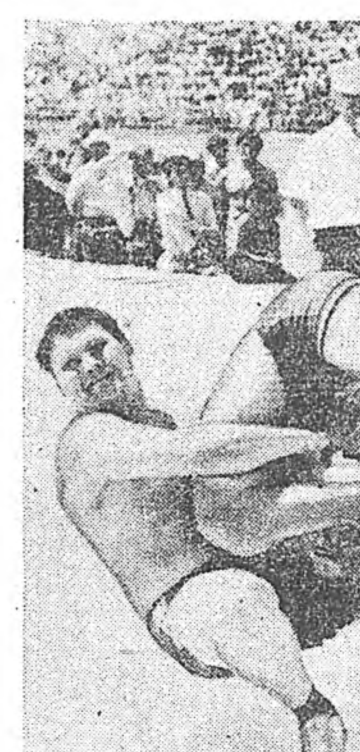
— Мүрысөөндэ арбан команда ерээ. Эдэнэрэй дундаһаа 60 килограммай шэгнүүртэн сооһоо Мунко Дашинимаев, Михаил Овчинников, 65-һаа Цыбикжапов, Жаргал Цыренов, 70-һаа Юрий Паличкин, Александр Александров, Валерий Харитонов, Александр Медведев, Михаил Сизых болон бусад бэлэдхэл һайнтай байһанаа харуулаа. Тиихэдэ нааданай эрхимэй эрхим гиир үргэгшын нэрэ солодо СССР-эй спортын мастер, РСФСР-эй чемпион. Валерий Харитонов хүртэбэ, — гэжэ мүрысөөнэй ахамад судья Сергей Деханов баясана.

Эрын гурбан нааданай һүүлшын мүрысөөн агта моридой урилдаан боложо, сугларагшадай дунда хүлгөөтэй болоно. Юуб гэхэдэ, эндэ сугларагшад хэнэй унаһан ардаг хурдан байхаб, түрүүлжэ ерэхэб гэжэ хоорондоо боосолдохо аргатай ха юм. Бусадһаа түрүүлэн, гурбан хүлэгүүдые тэргэдэ жүллэһэн жолоошод урилдажа, КПСС-эй обкомой, Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй, Улаан-Үдын горкомой, горгүйсэдкомой табиһан шангуудта хүртэхын түлөө урилдаа. Эндэ ипподромой хүлэгүүдые һурган һоридог Федор Добосовой, Владимир Бурдуковскиин жолоодоһон морид бусад хүлэгүүдһээ хурдан байжа, дээрэ дурсагдаһан шан, бэлэгүүдтэ хүртэбэ.

Мухар-Шэбэрэй, Яруунын районуудай Ленинэй нэрэмжэтэ, «Коммунизм» колхозуудһаа асарагдаһан Экипаж, Кипарис, Горох гэжэ хүлэгүүд 1600 метрэй зайе тус тустаа 1,48—1,50 секунда соо гаталан ерэжэ, түрүүшын гурбан һуури эзэлээ. Удаадахи 1600—2000 метрэй зайнуудта урилдаһан хүлэгүүдэй дундаһаа Мухар-Шэбэрэй, Загарайн, районуудай Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой, Хүрбын ОПХ-гай Лампада, Бедовый, Типичная хүлэгүүд шалгаржа ерээ. Эдэнэрые жолоодоһон моришод Николай Кузнецов, Константин Галсанов. Иван Акулов гэгшэд облпрофсоведэй, республикын физкультура болон спортын комитедэй, ДОСААФ-ай обкомой шангуудта хүртөө.

6000 метрэй зай. Эндэ аха наһанай хүлэгүүд урилдаанда табигдажа, олоной дунда һонирхол үүсхэбэ. Юуб гэхэдэ, энэ үдэр газаамнай гушаад градус бүгшэм халуун боложо, урилдаһан хүлэгүүдтэ хүндэ болоо. Тиимэһээ хүлэгүүдэй урилдаа хараһан хүн бүхэн тэдэнэйнгээ сагаан хүлһэн болоод хатаржа ябахые харахадаа, хайрлангүй яаха бэлэй. Яруунын районой «Коммунизм» колхозой Ласточка гүүнэй жолоо зүбөөр бариһан Виктор Жигжитов зайгаа 8 минута 02 секунда соо гаталжа, түрүүлхынгээ хажуугаар, Буряадай АССР-эй агропромсоюзай шанда хүртэһэндөө аргагүй баяртай байгаа һэн.

«Буряад үнэн», «Правда Бурятии» газетэнүүдэй шангуудта Загарайн, Зэдын районуудай Хүрбын ОПХ-гай, Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ колхозой Чемпион, Победа хүлэгүүдые жолоодоһон Владимир Белых, Арбижил Доржиев гэг-

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

Советскэ Союзай Коммунис партиин XXVIII съезд июлиин 10-да Москвада хүдэлмэриеэ үргэлжэлүүлбэ. Газетын мүнөөдэрэй номерой гурбан хуудаһанда съездын материалнууд үгтөө.

Газетын нэгэдэхи хуудаһанда съезд тухай информационно мэдээсэл, «Партиин ерээдүйн түлөө харюусалга» гэһэн гаршаг доро съездын хүдэлмэри тухай тоосоон, КПСС-эй XXVIII съездэ КПСС-эй ЦК-гай Политическэ тоосоонии зүбшэн хэлсэлгын дүнгүүд тухай КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачевой үгэ хэлэһэн газетын нэгэдэхи хуудаһанда үгтөө.

М. С. Горбачев КПСС-эй XXVIII съезд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретаряар һунгагдаһан байна. Тэрэнэй дүрэ зураг, намтарайнь шатанууд тухай мэдээсэлнүүд мүн лэ энэ хуудаһанда үгтэбэ.

«КПСС-эй XXVIII съездэ КПСС-эй ЦК-гай политическэ тоосоогоор ба партиин зорилгонуудаар», «Мүнөөнэй шатадахи партиин сэрэгэй политикын гол шэглэлнүүд тухай», «Коммунистнуудай демократическа эрхэнүүдые хамгаалалга, тэдэнние харшалха ябадалда эсэргүүсэлтэ тухай» КПСС-эй XXVIII съездын резолюцинууд номерто бии.

США-гай СССР-тэ байдаг элшэн сайд Д. Мэтлогэй Р. Мэтлок һамгантайгаа Северобайкальск айлшалһан тухай мэдээсэл «БАМ дээрэ болоһон уулзалга» гэһэн гаршагтай.

СПОРТЛОТО

«45-һаа 6-ень таaха» ба «36-һаа 5-ень таaха» «Спортлотонуудай» 27-дохи тираж.

«45-һаа 6-ень таaха» 7— классическа барилдаан, 24— гарай бүмбэгэ, 28— мэргэн буудалга, 33— футбол, 41— столой теннис, 43— туризм.

«36-һаа 5-ень таaха»: 3— бобслей, 7— классическа барилдаан, 15— байдарка ба каноэгээр һэлюурдэлгэ, 24— гарай бүмбэгэ, 33— футбол.

(ТАСС).

Кино, театрнуудта

«Дружба»
«Как проводят каникулы Болек и Лёлик»— в 10, «В джазе только девушки»— в 11-30, 13-40, 20-10, «Красное золото»— в 16, 18-10, 21-50.
«Родина»
«Лето в раковине» (1 с.)— в 10, 16, «Фант»— в 12, 14, 18-10, 20, 21-40.
«Прогресс»
Красный зал —«Замужем за мафией»— в 10, 12-10, 14-10, 16-20, 18-30, 20-40.
Зелёный зал —«Мой друг — предатель»— в 9-40, 12, 14-20, 16-40, 21, «Штрафники»— в 19.
«Октябрь»
«Черные ступни... езд в Голливуд... 20, 11-50, «Ро... (2 с.)— в 15, 17...
«Восток»
«Ох, уж эта Н...
«Баловень судь...
«Байкал»
«Тандем»— в 2...

Сэнхир экран

ЧЕТВЕРГ, 12

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—Архитектор В. Баженов тухай телефильм. 11.05—Мультфильмнүүд. 11.30—Г. Голейзовскиин хореографическа найруулга. 12.20—Хүүгэдтэ дамжуулга. 13.20—Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 13.30 — Время. 16.55 —«Пан Тау» — үхибүүдтэ фильм. 5-дахи сери. «Пан Тау в пионерском лагере» 6-дахи сери. «Который же из них настоящий?» 17.55—Кропоткино хотодо гэр бүлын һайндэр. 18.35—Мультфильм. 18.45—16-тай ба тэрээнһээ дээшэ наһатайшуулда. 19.30—Время. 20.00—Дэбжэлтэ. Мэдээсэл. Соносхол. 20.30—«Тропа в Беловодье» — баримтата фильм. 21.00—«Воспитание чувств»— 5 серитэй уран һайханай фильм. 4-дэхи сери. 22.00—Время. 22.30—Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 22.40—«Таанад энээнние хэжэ шадахат». 23.50—Валентина Пономарева дуулаха.

ХОЕРДОХИ ...
МОСКВА. 9.0... гимнастика. 9... Крошa» — 4 се... ханай фильм. 3... —Ород арадай... стрэй концерт... ческэ гимна... «Трудные годы... ханай фильм. 13.10—«У меня... сивые»— бари... 13.20—Ереванһа... 14.50—«Игорь... уран һайханай... сери. УЛААН-... римтата фильм... гэл найдалай т... Байгал. 19.05—... ажахыгаа эрхи... ряад орон. 20.4... на техникумэй... МОСКВА. нойрсогты, бага... «Хэрбээ тэды... 22.35—«Ерма» ... фильм. (Венгри)... лоор СССР-э... «Спартак» — ...

Редак...
Р. Б. ГА...

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор —2-50-96, приемная —2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства —2-61-35, агропромышленный —2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта —2-69-58; культуры и школ —2-60-21, 2-57-63; информации —2-34-05; переводов —2-54-93; писем и селькоров —2-67-81; корректорская —2-33-61; выпускающие— 2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1-44, г. Северобайкальск —35-73, п. Хоринск —55-6-90, г. Закаменск —31-61, п. Кырен —91-9-79, п. Агинское —3-40-69. Директор издательства —2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР. Директор 2-40-45.
Н-00432. Заказ № 159.